

А.С.ПУШКИН

Нөкис

«ҚАРАҚАЛПАҚСТАН» баспасы 1985

Арнайлы редактор И.Юсупов

«Художественная литература», 1972,
Қарақалпақша аудармасы.
«Қарақалпақстан» баспасы, 1985.

ҚОСЫҚЛАР

ЕСКЕРТКИШ

Бир ескерткиш салдым айта жүргендей,
Ел соқпағын шөп баспайды олманда.
Александр минарасын менсинбей,
Басып озып, бәлент шықты оннан да.

Мен өлмеймен,-мәзи мениң денемди
Топырақ басар, сөзим жасар бирақта.
Жалғыз шайыр қалса айлы әлемде,
Мен каларман бөленип даңқ-атаққа.

Уллы Русқа кетер аты-хаўазым,
Тил питкеннің бәри мен дер ондағы,
Ғошшақ славянның әўлады, финн хәм
Бул жабайы тунғус, қырдың қалмағы.

Узақ ўақыт мени ардақлар халық,
Сөзим көп жақсылық оятты елде.
Тар заманда азатлық деп жар салып,
Ғәрип-мискинлерди аятқым келди.

О Музам, тәғдирге сен гийне етпе,
Бас ийме де, дәме етпе даңқ нышан.
Пәрўа қылма марапат хәм өсекке,

Акмақ пенен ерегиспе ҳеш қашан.

ПАТША АҰЫЛЫНДАҒЫ ЕСКЕ ТҮСИРИҰЛЕР

Перде тутып аспан гүмбезине,
Қараңғы ымырт қаплады көкти,
Сай-салалар жым-жырт маўжырап, эне
Тоғайларға ақ думан шөкти.
Емен саясында сылдырайды сай,
Жапырақты тербетер уйқылы самал,
Гүмис булт ишинде кербаз аққуўдай
Ай жүзип барар.

Қия тастан кулап сарқырама,
Суўларынан моншақ териледи.
Тынық көлдің ериншек толқынлары
Шомылысар суў перилери.
Ол жерде таянып сыйпаяларын,
Саўлатлы сарайлар бултларды сүзер.
Усыман емес пе: жер кудайлары, -
Рус Минервасы даўран сүрген жер?

Патша аўылының қулпырған бағы
Жәннети еди-аў бул түнек жақтың.
Арысланды бүрген рус қыраны
Усында көз жумды, тынышлық тапты.
Әдал панайында уллы ҳаялдың
Бахтияр Россия көп даңққа жеткен.
Ах, сол алтын дәўран, қайларда қалдың?
Ол дәўранлар енди келмеске кеткен.
Бул жерде хәр басып өткен қәдемиң,
Өткенлерден оятар қыял.
Рус адамы алар гүрсинип демин:
«Жоқ бәри, жоқ енди сол уллы ҳаял!»
Деп алтын жағыста ойға шүмеди,
Ескен самал ол да тербетер жанын.
Елеслеп өткен гез, ләззет береді -
Әзиз руўхы ата-бабаның.

Ескерткиш орналған мына жартасқа
Толқынсақлар соғар суў бүркіп.
Онда қонып алып ең ушабасқа,
Қанат қомлап отыр жас бүркіт.
Аўыр шынжыр, пәтлі оқжайлар себи
Айбатлы минараны орап үш қатар,
Шуўлап ақбас толқын етегиндеги,
Ақ көбикке көмилип жатар.

Қойыў қарағайлар сая бүркеген
Ескерткиш тур әпиўайы ғана.

Қалың ләшкер қаплап даланы.
Кек хәм жеңис ушын шөллеп руслар,
Сап тартысар жадырап жаны.
Ушар қанлы тойға, қансырар қылыш,
Қырда саўаш булты шақмағын шаққан.
Шаңда қылыш шақ-шақ, оқлар ысқырып,
Қалқанларға шашырайды қан.

Жаў қыйрады, жеңди енди руслар,
Такаббыр Галл - француз қашты.
Бирақ күшлилерли ең соңғы сапар
Қоллап яратқаны бир сәўле шашты,
О, қанлы Бородно, қарт сәрдар сенде
Саўда салалмады жаўдың басына.
Қутырыў, бассыныў питпеди хәм - де
Галл минди Кремль минарасына...

Қушағыңда сениң қайрғысыз, бийғам
Өтти-аў жүйткип балалық шағым.
Алтын жаслығымның бесиги болған,
Ах, Москва, ана топырағым!
Сен сонда көрдің - аў елимнің жаўын!
Қанға-да жуўылдың, өртке-де күйдің!
Сонда өле алмадым арына шаўып,
Тек илажыз мушымды тўйдим! ...

Журтыма сән берген көркиң қаяқта,
Хәй сен, жүз гүмбезли Москва - ана?
Саўлатлы едиң - аў баяғы ўақта.
Хәмме жағың хәзир ўайрана.
Рустың жанын жер бул муңлы түрин,
Қараң қалған улық, патша сарайы.
Қаңырар өрт шалған зер гүмбезлерің,
Жанып кеткен байларлық жайы.

Жасыл тоғай, бағ-бостанлар ишинде
Қайда сол бир зийнетли өмир?
Жупар гүл хәм липа жайқалған жерде
Жатыр жайрап өлимтик, көмир.
Рәхәт маўжыраған жаз паслындағы
Қайда сол шаўқымлы сейил, қыдырыс?
Отсыз түн суў бойы, тоғай қушағы,
Бәри сөнген, бәри тым-тырыс.

Рус қалаларының әзиз анасы,
Сабыр ет, тез муқалар жаўын.
Пәрўардигар зилдей кек десниңасын
Таслап жаў мойнына, қайтарды таўын.
Әне, жаў артына қарамай қашты,
Душпан қанын жутып қар жатыр дизден.

Ақшам қырса оларди аяз хәм ашлық,
Рус қылышы дөнеди изден.

Европаның мықлы көп қәўимлерин
Қалтыратқан о жыртқыш галлар!
Келди қара топырақ дастанар жериң.
О, қорқыныш, о қәўипли жыллар!
Қанжар күши менен тәж-тахт алсам деп,
Заңнан, хақыйқаттан хәм диннен безген,
Қайдасаң урыс-жәнжел еркеси өжет,
Жаман түстей життиң бул гезде!

Парижға кирди руслар. Қайда қанлы кек?
Келди Галлдың бас ийер күни,
Бирақ, не көрдің де: рус күлер тек,
Колында бар жеңис тынышлық гүли.
Москва меңиреў дүздей турды куўарып,
Алыста урыс оты сөнбеген еди.

Ал руслар кек алмай, жаўын қутқарып,
Дүньяға тынышлық алып келеди.
О, мәртлердің даңқын көп тәриплеген,
Йошлы рус шайыры, қос хаўазыңды.
Дослар ортасында бар интаң менен
Жаңлат жаңадан алтын сазыңды,
Саз даўысың мәртлердн тәриплеп тағы,
Жаншларға от салсын сырлы шархана.
Жаўынгер намаларың жүректі жағып,
Жас уланлар йошсын бәрхама.

ҚЫСҚЫ ЖОЛ

Кешки боран көкти қаплап,
Қарлы қуйын уйтқыйды.
Гейде жылайды балаға усап,
Гейде аңдай улыйды.

Гейде тамның басынан
Суўырар ол сабанды.
Жолаўшыдай кеш калған,
Гейде әйнекти қағады.

Тозып қалған бизиң қақыра
Қараңғы хәм кеўилсиз.
Кемпирим, әйнек алдында
Неге отырсаң үнсиз?

Әлле қыстың боранынан
Шаршадыңба сен, достым,
Я уршықтың зырлаўынан

Қалғыдыңба сен өзиң?

Айтып берши қосығыңды,
Көк теңиздің аржағын,
Бир қыз ерте турып онда,
Суўға қалай барғанын...

Кешки боран көкти қаплап,
Қарлы қуйын уйтқыйды.
Гейде жылайды балаға усап,
Гейде аңдай улыйды.

ҚЫСҚЫ КЕШ

Қойыў кара думанда
Ай ақырын жүреді.
Хәсиретли кең далаға
Хәсиретли нурын төгеді.

Қысқы жолда кеўилсиз,
Үш қосақ жүйрик желеді.
Жыңғырлап муңлы қоңыраўлар,
Шаршаўлы сес береді.

Қосығынан ямщиктиң
Еситилер таныс бир нәрсе,
Гейде туўлап толқындай,
Титиретпе салар кеўилге.

От жоқ, үй жоқ, меңиреў,
Кеўилсиз қарлы түпкирде,
Тек мени қарсы алады
Ала бағана хәр жерде.

ТЕҢИЗГЕ

Хош бол азат асаў тәбият күши!
Сен мениң алдымда ең соңғы сапар.
Көк толқының көз алдымнан өтип тур,
Құдиретли сулыўлығың жарқырар.

Достың уўайымлы қайғырып турып,
Хошласар алдында сөзиндей айтқан,
Шақырған сесинди муңайып турып,
Соңғы сапар өзим еситип турман.

Әрман көриў еди, мен сени көрдим,
Қаншелли кеп жүрдим жараларыңда.
Иштеги сырларым тынышлық бермей,

Үнсиз қапалықлар болды ойымда.

Сениң даўысыңды, шақырғаныңды,
Түпсиз тереңлерден шыққан сесиңди,
Астан-гестен болған толқынларыңды,
Қандай жақсы керип сүйер едим мен.

Балықшыларыңның, эзиз желқомы,
Сениң қалеуіңше қалсалар аман,
Бир мөхәл асаўдай бурқасынласан,
Жүзлеп корабльлер ғарық болар саған.

Мен кеўилсиз козғалмастай жағанды
Мәңгиликке таслап кете алмадым,
Қуўанышым менен сени қутлықлап,
Шайырлық йошымды тастыра алмадым.

Сен күттиң, шақырдың ... кисенли едим,
Жаным менен саған умтылғанымда
Қүдиретли инта есимди алып,
Мен қалып қойыппан жағаларыңда.

Ғамсыз сапарымды қаяққа бурып,
Нени қайғырайын, мен хәзир қайда?
Мениң бул жанымды хәм таң қалдырды
Бир нәрселер сениң айдынларыңда.

Онда жартас, ол даңқтың моласы,
Олманда ол суўық уйқыға батқан.
Уллы естеликлерди-де қалдырып,
Олманларда енди Наполеон жатқан.

Ол жерде ол азап ишинде өлди,
Оның изин тезден даўылдай ала –
Тағы кетти бир ақыллы хәм илгир,
Бизиң ой пикирди бийлеген дана.

Ол өлгенде оны азатлық жоқлады,
Дүньяға өзиниң тажын қалдырды.
Даўыл менен бурқасынлап шуўла сен,
Эй теңиз, ол сениң шын жыршың еди.

Онда сениң сыпатыңның нышаны,
Онда сениң күшли руўхың бар еди.
Ол да сендей күдиретли, күш бермес,
Ақылы сендей терең бир дилўар еди.

Дүнья босап қалды ... енди қаяққа
Мени апарасыз, асаў толқынлар?
Адамлар тәғдири хәр жерде бирдей,

Ийгилик бар жерде билимлер болар
Яки залым сақшы болады таяр.

Хош бол, теңиз! Сениң салтанатыңды –
Умытпайман. Сенде сулыў шырайлар.
Кеш ўақлары гүїилдеген сеслерің
Кетпес қулағымнан узақ заманлар.

Сениң гурилдеген толқынларыңды,
Сениң жарқыраған жар тасларыңды.
Жағысларға урған шарпыўларыңды,
Сениң гүңиренген түңги сырыңды,
Тоғай, далаларға алып бараман.

ТУТҚЫН

Ғам қәпесте ериксиз өскен жас бүркіт,
Темир торлы караңғы жайда отырман,
Менин муңлы достым әйнек алдында
Қанат қағып, қанды шоқыў қастында.

Шоқып таслап, әйнекке ол қарайды,
Мениң менен бир ойлыға усайды.
Маған қарап даўыслап ол шақырып,
«Ушайық, қәне жүр!» демекши болады.

Ерикли қусбыз, алға достым, алға!
Булт артынан ағарған таўларға,
Теңиз шеги көгерген жағаларға,
Қыдырамыз, онда самал... хәм мен ғана.

АРИОН

Көп едик биз баратырған қайықта,
Биреўлер самалға желқом кереди.
Ескекшилер терең көсеп тымықта,
Ширенисип ескек есип келеди.
Рулди басқарып ақыллы дарға,
Қайықты апарар қәўипли жерлерден.
Ал мен болсам жигер берип оларға,
Кеўилленип қосық айтып беремен.
Бир мәхәли қатты даўыл турды да,
Толқын қайығымызды аўдарды бирден.
Кемешилер, хәтте билгир дарға да,
Бәри набыт болды, саў қалдым бир мен.
Толқын мени айдап шықты жағаға.
Гүңиренип сол қәдимги намаға,
Күншуўақта кийимимди кептирип,
Жалғыз отыраман тас қуўысында.

СИБИРЬГЕ ХАТ

Сибирь кәңлериниң меңиреў төринде
Белди беккем буўың, ҳарып-талмаңлар.
Еңбегиңиз еш кетпейди түбинде,
Набыт болмас асқар бийик эрманлар.

Үмитиң жолдасың болар бундайда,
Түпкир түнекте ҳам ол қуўат берер,
Қапа кеўил сергип, күш енип бойға,
Ўақты-сәти менен күткен күн келер.

Сиз жатқан азаплы қәпес-зинданға
Еркин даўысым қәйтип еситилсе жаңлап,
Сөйтип тас қамалды қақ жарып сонда,
Барып жетер бир кун дослық, мухаббат.

Қәпес қыйрап, кисен қулпы ашылып,
Азатлық үңилип есигиңизге,
Жүзиңизге жақты сәўле шашылып,
Туўысқанлар қылыш услатар сизге.

ЧААДАЕВҚА

Даңқ хәўеси, үмит пенен мухаббат
Алдарқатып бизди аз ўақ турғандай.
Жаслық дәўран өтти-кетти зымырап,
Көрген түстей, мысал таңғы думандай.

Бойда бирақ жигер оты сөнбеген,
Тәғдир етсе де көп зулымлықларын.
Шәўкилдеген жас көкирек жан менен,
Тыңлаймыз биз Ўатан шақырықларын.

Ярын күтип қараңғы түн койнында,
Жас жигиттей жойтқан сабыр-тақатын,
Ынтығып, шырпынып күтемиз бунда
Азатлықтың эрман еткен саатын.

Еркинлик ышқында тасып хұжданың,
Бойымызды ғайрат кернеп турғанда,
Жас кеўилдиң күшли талпынысларын,
Келши достым, арнайық биз ўатанға!

Инан, жолдас! Сәўлеленип атар таң,
Иңқар қылған жұлдыз шығар бахтыңа.
Россия оянар шырт уйқыдан,
Бизиң атымызды ойып жазар хәм

Патшалықтың қыйраған тәж-тахтына.

АҰЫЛ

Аманбысан, аўлақтағы қаңыраған түпкир,
Саңыраў қулақ, йош, мийнеттиң баспана жайы.
Бәрин умытып, аўнап-куўнап, шадланаман бир
Қушағыңа хәр келген сайын.
Мен тәрк еттим цирцеяның ғыбат сарайын,
Ағыл-тегил той, мәслигин, бузықлықтарын
Емен тоғай сылдырына алмастырайын,
Бийғам, дарқан турмысына берейин бәран.

Мен сенликпен: мынаў салқын саялы бақты
Сүйемен хәм гүлериңниң сулыў жамалын.
Көк ийисли гүдшеклерди, жасыл отлақты,
Путалықта сылдыраған жылға-сайларың.
Көз алдымнан жылжып өтер жанлы сүүретлер:
Еки көк көл көлбеп жатар ойпатлық бетте,
Ағараңлар балықшының желқамы онда.
Көл артында төбешиклер хәм егислик жер.
Пада отлар пишенликте суў жағасында.
Көз ушында шашаў салған жайлар көринер,
Түтеп атқан түтинлик хәм қанатлы ғараз,
Қайда барсаң еңбек, сабыр қанаатқа саз.

Мен бул жерде аўлақ жүрип ғалма-ғаллардан,
Үйренемен өз халыма шүкир ете баслаўды.
Бийпарқ жасап, заң-законға мин тақпаўды хәм
Қара пухара гүнкилине қулақ аспаўды.
Қостаңлаған жаўыз бенен самсамның өңшең
Мәртебесин күсемеўди үйренемен мен.
Ўа, заманның ўәлийлери, қайдасыз сизлер!
Аўлақта маған өр даўысыңыз жаңлап еситилер.
Хаўазыңыз жан сергитип, мийнетке шарлап,
Тапқыр ойыңыз кеўил тербеп писип жетилер.

Бирақ бир ой түршиктирер дененди бунда,
Адамшылық арың болса көрип сезерсең:
Маужыраған жасыл тәбият қушақларында
Бул не деген көргенсизлик, наданлық дерсең,
Бунда заңсыз хәм мийримсиз жабайы паңлық
Рәхим етпес көз жасларға, жоқдур инсанлық,
Тәңири сүйген биреўлердиң ўарқ-шарқы ушын
Мерез шөптей шырматылып, байғус дыйқанның
Емип жатар бар тапқанын, еңбегин, күшин.
Бунда кисиниң қосып айдап жүдеген қуллық
Тас баўыр жер ийесиниң жерин сүреди.
Зилдей қамыт мойнын қыйып диңкеси қурып,
Аяқтарын кесек қағып, қорлық көреді.

Бунда гүлдей нәўше қызлар - жап-жас нашарлар,
 Үмити сөнип бой жазаман дегенше,
 Жаўыз жанның ермегине жем болар.

Қартайған ата сүйениши - балалар мудам
 Көз ашқаннан аўыр мийнет азабын қушып
 Шубырысып шығар қыйсық шатпаларынан,
 Бай есигинде байғус қулды көбейтиў ушын.
 О, маған бир жүрек тебирер даўыс бергенде!

Неге мениң ғыжырданым қайнайды босқа?
 Неге буған тыйым салар бедел жоқ менде?
 Көрер күнлер бар ма, маған айтыңшы дослар:
 Езилиўден азат, дарқан халықты хәм де
 Патша хәмири менен қуллық қулатылғанын?
 Билимлениң көзин ашқан ўатан үстинде
 Ақыры бир атбаспа екен гөззаллық таңы?

ЕРКИНЛИК

Ода

Цитераның фәрип, айым патшасы,
 Жоғал сен көзлерден; жоғал тез, қәне!
 Қайдасаң еркинлик жыршысы бүгин,
 Қайдасаң шықлардың ғайбар тәжжалы!
 Тажымды жул келип, тасла қопар да,
 Бийберекет шерткен сазымды сындыр.
 Еркин улығлайын пүткил жәхәнға,
 Тахты пыт-шыт етип таслайын мен бир!

Арасында жүрип хәсиреттиң, муңның,
 Азатлық хәкқында ода торлаған –
 Уллы дәрежели уллы адамның
 Шәўкетли излерин ашып бер маған!
 Өткинши тәғдирдиң нанғөреклери,
 Жәхән залымлары, енди қалтыраң!
 Ал, сизлер қуллықтың қор бенделери,
 Бас көтериң, арысландай арқыраң!

Тасласаң да қайсы тәрепке нәзер,
 Зулымлық кисенлери хәм қамшылары,
 Жеркенишли заңлар, руўхыңды езер
 Еркисизликтің әззи жас тамшылары:
 Нахақлық хәкимдар барлық жерлерде,
 Қуллықтың генийи шықпас жақтыға.
 Қою қараңғылық шөгип еллерге,
 Алқымынан буўындырар Даңқты да.

Заң менен Еркинлик бирге жәм болып.

Ажыралмас мийтиндей болып бириксе,
 Олар хәмме ушын бир қалқан болып,
 Әдил хәкимлигин бирге жүритсе,
 Тең болса оларға бай хәм пухара
 Әдил қоллар ғана усласа қылыш,
 Әнекей, халықлар сол жерде ғана
 Патшаның басына салмас қорқыныш.

Сатылмаса қорқып я ашкөзленип,
 Әдалат қуралын тутқан сол қоллар,
 Қылыштың демненн дәрхәл өткерип,
 Жынаят туқымын қалдырмай жалмар.
 Билсеңиз, сизлерге тажы-тах берген.
 Нызам, тәбият емес, хәким топары!
 Сизлер халықтан бийик турасыз, бірақ
 Сизлерден заң турар мәңги жоқары.

Нызамға устемлик етсе патшалар,
 Пухараның маңлайының қарасы,
 Мудам қалғый берсе көп тайыпалар,
 Түсер турар қайғы-муңның саясы.
 Гүўалыққа шақырамай мен сени,
 Қәтелер жәбирин шеккен, әй патша,
 Кешеги урыста бабалар ушын
 Уллы патша басын тиккен, әй патша!

Людовик барады әжелге туўры,
 Әўладлар үндемей көрип турады,
 Тажыңнан айрылған бийшара басын
 Қанлы плахаға әстен қояды,
 Нызам лал болады - халық болады лал,
 Аўыр қанлы балға түсирер салмақ.
 Жыланның кебиндей хасыл кийими
 Шынжырлы галларда жатады жайнап.

Хәй, жаўыз хәкимдар, қанлы қол залым!
 Гүллән ғәзеплерим тахты - тажыңа.
 Өзиң набыт болсаң хәм балаларың,
 Дәрўаза ашылар қуўанышыма.
 Сениң пешананда нәлет тамғасы,
 Халықлардың ғәзеби, жеркениши - сен.
 Сен әлемнің дағы, жәхән жарасы,
 Қудайдың жердеги шермендесисен.

Тунжырап түнерип аққан Неваға
 Жулдыз сәўле шашар ярым ақшамда,
 Ғалма-ғалсыз хәм де бийғам санаға
 Уйқы келип, уя басқанда,
 Шәйыр нәзер таслар ойлы пишинде:
 Залым патша хәйкели бунда

Умытылған сарай алдында
 Турар жалғыз думан ишинде.
 Еситилер Клионың ашшы қышқырғаны
 Бул айбатлы сарай артынан.

Хәм Калигуланың жан тапсырғаны
 Көз алдында болады аян.
 Ол көрер жұлдызлар араларында
 Қандарлар баратыр, әне, тым-тырыс.
 Шарап мәслигинде кек қушағында,
 Жүзлери сур, жүрегінде қорқыныш!

Ләм-мим демей турар сәлпәл қарауыл
 Әсте түсірілген аспа көпирде.
 Жалланба сатқынның қолы менен бул –
 Дәрұза ашылған аўыр иңирде ...
 О, уят! Дәуиримизге дөнген бәле бул!
 Янычарлар топылар ғалауыт тауып ...
 Олардың үстине соққылар дөнеди...
 Жауыз тажы менен болады набыт.

Ядыңызда болсын залым патшалар:
 Тажы-тахлар менен қараңғы зиндан,
 Қанлы жазалаулар, сыйлық ақшалар,
 Болалмас сизлерге муқият қорған.
 Соның ушын өзлериңиз ең алдын
 Турақлы нызамға басты ийиңдер.
 Ерки хәм де тынышлығы халықлардың
 Тахтың мәңги қорғаушысы, билиңдер.

МОЙТУМАР

Шалқар теңиз мәңги тынбай шарпылдап,
 Меңиреу жар тасларды жууған жерлерде,
 Ай күлимлеп сәуле төгип жарқылдап,
 Ләззетли, пайызлы кешки иңирде, -
 Шалқып көп қатынлы мусылман ели,
 Дәуран сүрген жерде тарқатып қумар,
 Наз етип, еркелеп турып бир пери
 Мағам инам етти әжеп мойтумар.

Айтты сахыпжамал қыйылып сонда:
 «Жойтпа бул тумарды, жаным, хеш кашан.
 Бир тилсимли күштиң әкси бар онда,
 Мениң саған деген ышқымнан нышан.
 Әжел қурығынан, бәле-мәтерден,
 Үргин, боранларда сақлап, сәуер яр,
 Қутқарып хәр қыйлы кәуип-кәтерден,
 Алып қала алмас сени бул тумар.

Күншығыстың бисяр дәўлетлерине
 Бул тумар қолыңды тийгизе алмас.
 Хәм де пайғамбардың үмметлерине
 Хәким етип, дәўран сүргизе алмас.
 Ғайры елде мүсәпирлик халыңнан
 Сени азат әйлеп, берип ықтыяр,
 Қубладан арқаға елтип раўан,
 Елиңе апара алмас бул тумар.

Лекин, мәккар көзлер жуўхалық етип,
 Кеўлаң жат қыялға кеткен шағында,
 Түн жамылып, сеннен ықтыяр кетип,
 Ғайбана яр тутып өпкен шағында,
 Сени туўра жолға қайтарып бирден.
 Қайта еске түсип опалы дилбар,
 Бийопа ышқыдан, қыянетлерден
 Аман сақлар сени усы мойтумар.

АНЧАР

Қуўраған шөл, қапырық ыссыда
 Қақсап жатқан сараң сахрада
 Турды анчар-айбатлы сақшыдай,
 Жалғызсырап қула далада.

Суўсыраған шөл тәбияты
 Туўған оны бир ашыўлы күнде,
 Тамырларын, жансыз шақасын
 Захәр менен суўғарған хәм де.

Тал түстеги ыссы шыжғырса,
 Қабығынан уў тамыр тынбай,
 Хәм кеш түсип, салқын жел турса,
 Жарқырайды қойылып мумдай.

Қус, жолбарыс келмес қасына,
 Текте гейде уйытқыған қуйын
 Соқлығып бул әжел ағашына,
 Зәхәрленип қашады кейин.

Анда-санда адасқан булыт
 Жапырақларын оның суўғарар.
 Путағынан сонда уўланып,
 Ыссы қумға тамшылар тамар.

Бирақ, бир күни адамға адам
 Буйрық берди бар деп анчарға.
 Үнсиз бағынып жөнелди ол хәм
 Зәхәр алып қайтты азанда.

Алып қайтты әжел мумын хәм
Жапырағы солған путақты.
Бирақ куп-қуў пешанасынан
Суп-суўық тер буршақлап ақты.

Алып қайтты, соң бийшара кул
Жығылды талып костың алдына.
Хожасының аяғына ол
Басын қойып өлди солманда.

Князь болса, әкелинген уўды
Жуўыртып алып өз оқларына,
Садағынан әжел жаўдырды
Қоңсылардың жат мәканыды.

ПАЙҒАМБАР

Мен руўхый дебдиўди аңсап,
Жәзийрада тентирер едим,
Бир дәрбентке жеткенде шаршап,
Сарқып түсти қасыма мениң
Жәбирайыл - алтын қанатлы,
Пәрўазы кең, салқын қанатлы.
Сыйпап еди жүзимди әсте,
Бир хош сезим елп етти сергек,
Жайнап-жаснап жәхән бир пәске,
Турумтайдай турдым елеўреп.
Әжеп сеслер еситилер мағай.
Сезип турды бул әзийз жаным
Кең алемнің бизди қоршаған
Салтанатлы қозғалысларын.
Көрип турдым сылдырап ушқан
Периштелер - пәрўазын көкте,
Суў астында әсте жылысқан
Әйдархалар қурдымын хәтте,
Көк елшиси турды да бираз
Ашыўланды, кетти кубылып,
Сонша мәккар, сонша даңқпараз
Зибанымды алды суўырып,
Оннан сайын қоймай жөниме
Нәзеринен жалын атты ол,
Кеўип қалған еринлериме,
Саўсақларын жакынлатты ол,
Хәм тап қылды қанлы семсерге.
Әжел зарпы жүзине урған,
Ылақтырып таслады жерге
Жүрегимди тыпырлап турған,
Тойған яңлы енди бәрине,
Азаптың бул турлерин қойып, -

Отлы шала басып тәниме,
 Көкирегимди түсирди ойып,
 Қолық ууы бойға тараған.
 Бул аўхалда жатырсам жаман, -
 Құдиретли қудайталадан
 Тал-тал саза еситилди маған:
 Тур, пайғамбар, көп жатып қалдың,
 Көр дүньяны өзиң байқаған,
 Жүреклерин бул адамлардың
 Қосық пенен өрте қайтадан.

ДАҰЫЛ

Астан-кестен етип даўыл теңизди,
 Толқынлар жағаға келип турғада,
 Ақ көйлеги желбиреген бир қыздың
 Жартаста турғанын көргениң барма?

Шақмақ жалт-жулт етип қызғыш нур менен,
 Турар қыз үстине жақты түсирип,
 Самал ойнар жуқа липасы менен,
 Оны желбиретип хәмде ушырып.

Теңиз көркем даўыл гүңгиртлеуинен,
 Аспан көркем шақмақ оты жанғанда,
 Жартаста турған қыз сулыұ бәринен,
 Теңизден, аспаннан, даўыллардан да.

ҚАРА ШАЛҒЫШ

Қара шалғышқа қарайман тек көз алмай,
 Салқын жаным азап шегер төзе алмай.

Аңқаў жаслык гезде ынтығып мен өзим
 Сүйген едим гректің бир жас қызын.

Жанымды алды назы менен қыз бала,
 Қара күнге болдым, бірақ мубтала.

Қонақ күтип үйде отырған ўақтым,
 Бир оңбаған жөхуд есигимди қақты.

Сыбырлады: «сен отырсаң ишип-жеп,
 Грек қызы көзиңе шөп салды» - деп.

Бир алтын бердим де, сөктим изинен
 Хәм садық қулымды шақырдым тезден.

Биз кеттик. Астымда ушар қаназат,
 Кеўлимде калмады мийрим шәпаат.

Грек қызының босағасын көриўден,
Көзим қараўытты, шатастым мийден.

Атлап төрги жайға мен салсам көзди,
Сүйип атыр бир әрмен опасыз қызды.

Көзим жер кермеди, зың етти алмас.
Өлди поса үстинде ол жаўыз ойнас.

Бассыз лашты бир аз тепкиге алдым
Хәм қызға үндемей ғана көз салдым.

Есимде жалынғаны гүнасын тилеп,
Өлди грек қызы, сөнди мухаббет.

Жансыз бастан алып қара шалғышын,
Үнсиз турып сүрттим қылыштың қанын.

Қулым кеш түскенде келип Дунайға,
Олардың өлигин таслады суўға.

Соннан берли хеш қумар көзге мейлим жоқ,
Соннан берли бир де шадлы түним жоқ.

Қара шалғышқа қарайман тек көз алмай,
Салқын жаным азап шегер төзе алмай.

* * *

Шаўқымлы көшелер бойлап жүрсем де,
Барсам аламанлы ибадатханаға,
Бийғам жаслар мажилисине кирсем де,
Тынбай қыял сүрип, ойға таламан.

Деймен: жыллар ағар илесип жылға,
Қанша көп болсақ-та жутар хәммени.
Хеш ким бола алмас дуньяға тулға,
Хәзир питер бәлким биреўдин деми.

Жекке түп тайнапыр емен көрсем де,
Ойлайман: көп көрген ғарры байтерек,
Ата-бабалардан қалғандай, енди –
Меннен соң қалып-та турасаң-аў деп.

Нәрестени сүйип еркелетсем де,
Ишинменен ойлайман: әпиў ет мени!
Саған жол берейин, орнымды хәм де,
Дәўран бизден өтсе, саған жеткени.

Хәр күн, хәр жылымды усылай ойланып
 Узатып салыўды үрдис қыламан.
 Демим питер жылым сен-аў деп қалып,
 Хәр келеси жылдан гүманланаман.

Урыста-ма, сапарда, суўда ма, қырда,
 Сум әжел қай жерде тутпақ жағамнан?
 Бәлким анаў турған дөңнің баўырында
 Топырақ буйырып жататуғын шығарман?!

Өлген соң парқы не қайда жатқанның,
 Қайда ширигенде не бул жансыз денең.
 Сөйтсе-де, тиришилик атлы дүньяның
 Есигине жақын жатқым келер мен

Қәбиримнің аўзында мудам тасырлап
 Нәўқыран жас өмир ойнасан жүрсин.
 Үстимде бийпаруа жасыл тәбият
 Мәңги гөззаллықта қулпырып тұрсын.

КАВКАЗ

Кавказ, мине, аяғымның астында, тик жар.
 Жар шетинде жалғыз өзим турман басып қар:
 Туў алыста шың басынан ушқан бир бүркіт
 Қанат қақпай теңейимде әсте шарықлар.
 Буннан маған байқалып тур болажақ тасқын,
 Көшпе қардың омырылғаны үстинен тастың.

Меннен төмен бултлар тыныш көшип ойнаған,
 Шаўқым салып сарқырамалар таўдан қулаған.
 Суў астында жап-жалаңаш жар таслар жатар,
 Төменинде азғын шөп хәм шатлық қуўраған,
 Етекликте таўдың шалғын көк тоғайлығы,
 Бул жерлерде қус шықылықлап, секирген буғы.

Халқы анаў, мәкан еткен таўдың жырасын,
 Кой-қозылар өрис еткен отлақ жотасын,
 Шопан-да жүр кеўилли көк алапты гезип,
 Зуўлап аққан Арагваның салқын жағасын.
 Жупыны атлы тасаланды, әне, жыраға,
 Асаў Терек масайрайды усы кәрада.

Ол мысалы темир қапес ишинде турып,
 Жемтик көрген жас жыртқыштай ойнап хәм улып,
 Жар тасларды жалап жатты аш толқын менен,
 Бос аразылық, ашыў менен жағаға урып,
 Бул бихуўда! Оған жоқ хеш ас хәм жубаныш,
 Буўып атыр оны тилсиз жабайы бир күш.

* * *

Грузия қырларында жатар кара түн,
 Қарсы алдымда Арагва шуўлар.
 Хәм қайғылы, хәм сергекпен, түсиникли қайғым,
 Қайғым тек сол: ойымда сен бар.
 Сен бар, тек сен... сол себепли қыйнамас мени,
 Азапламас муңлы ойларым.
 Жүрек тағы ышқы отына толды, өйткени,
 Муҳаббатсыз жасамас жаным.

* * *

Айтагөрме, гөззал, мениң алдымда
 Хәсиретли грузин намасын енди.
 Ол қосық түсирер мениң ядыма
 Өзге бир өмирди, алыс мәнзилди.

Ах, дарийға, сениң жәллад хаўазын
 Есиме салады тыңласам, жаным,
 Хәм айдын сахраны, хәм ай шоғласын,
 Хәм де бир бийшара қыздың жамалын.

Сол сулығу сүйкимли әрман елести
 Умытқандай боламан қарасам саған.
 Ал, егер еситилсе қосық айтқан сестин
 Гөне дәргим және қозар қайтадан.

Айтагөрме, гөззал, мениң алдымда
 Хәсиретли грузин намасын енди.
 Ол қосық түсирер мениң ядыма
 Өзге бир өмирди, алыс мәнзилди.

* * *

Сизди сүйген едим, бәлхим еле де
 Ядыма түскенде аңсарым аўар.
 Лекин, келиң мәлел бермейин енди,
 Сизди иренжитип алмайын, дилбар.
 Сүйген едим иштен үмитсиз жанып,
 Қызғанып, албырап хәр көрген сайын
 Енди басқалар да баханды танып,
 Мендей ышқыңызда күйгей илайым.

БУДРЫС ХӘМ ОНЫҢ БАЛАЛАРЫ

(А.Мицкевичтен)

Будрыстың үш улы бар, литвалы үш сунқар,
 Атасынан тыңлар олар былайынша нәсият:
 «Атлар жолға болсын тайяр, қане, шаққан ер салынлар,
 Қылышларды шарлаң дәрхал, мылтықлар да турсын тақ!

Әдил хабар: Вильнада, дүньяның үш жағына,
 Үш атланыс әнжамы бар деседе.
 Паз атлансын поляқ қа, Ольгерд пруссаққа,
 Кестут руслар жаққа тезден жолға түседи.

Сенлер жас жигитлерсиз, дәўжүрек палұан ерсиз,
 Пана болсын Литва қудайлары!
 Улларым ержеткенде мен кетсем уят енди,
 Жеңиске жоллайман сенлерди бул сапары.

Сый аларсыз бул походта: бириңиз Новеградта
 Руслардан олжа аларсыз оңаша.
 Хаяллар онда қатқан, жасаўы қымбат заттан
 Үйлери бай, дәстүрлери тамаша.

Ал, бириңиз пруссақлардан, сумлықлы саксақлардан,
 Хасыл затқа ғарқ боларсыз, олар бай.
 Пүткіл дүньяның пулы, ушығаның хәр тури,
 Хинжи, маржан ол жерде теңиз баханшағындай.

Полякларға Паз батыр күшин танытсын батыл,
 Польшада аз байлық пенен салтанат.
 Семсери жақсы ол жақтың, тыйымлысы бирақта:
 Келинликке әкелсин бир перийзат.

Поляк қызындай қыз хеш елде-де болған емес,
 Бала мышық ойыны бар минезлеринде.
 Жүзи гүл-гүл, кең қушақ, денесн сүттен де ақ,
 Көз жанары шамдай ысық жағылған түнде.

Мен де жигит болғанман, Польшаға көп барғанман,
 Шешенізди әкелгенмен сол жақтан.
 Қартайсам да еле мен, оны ойлайман хәр дем,
 Гүрсинип Польша бетке гейде қараған ұақта...»

Үш ул хошласты шалға, кетти қәўипли сапарға,
 Күтер егиліп ғарры оларды үйинде.
 Күн артынан күн өтті, үш ул дәрексіз кетти.
 Ойлар Будрыс «өлген ғой» деп бәрін де.

Қыста та түсти қар жаўып, келер бир улы шаўып,
 Қара шекпен астында томпаяр бир зат.
 «Хе-хе! Не ол қолтықта? ... пул емеспе?» «Жоқ, ата,
 Алып келдим Польшадан бир перизат».

Өтти және қар жаўып, келер бир улы шаўып,
 Қара шекпен астында томпаяр бир зат.
 «Не бар, улым, қолтығыңда? Ушыға ма? «Жоқ, ата,
 Алып келдим Польшадан бир перизат».

Жаўды тағы қырпық қар, ушып келер бир тулпар,
 Қолтығыңда бир нәрсе бар томпайған...
 Сорамастан «ол не» депте, Будрыс ғарры енди тек те
 Мийманларды шақыра берди үш тойға.

ГҮЛ

Умытылғанын көрдим китап ишинде
 Ийиси жоқ куўрап қалған бир гүлди,
 Шийрин қыял жанды бийлеп сол гезде,
 Тербеди ой салып бизиң кеўилди.

Қайсы жазда, қайсы манда өстиңиз,
 Көп болды ма, айтың, сизди ким үзген?
 Танысбекен, қандай қолға түстиңиз,
 Китаптың ишине неге қойды екен?

Белгиси ме үлпилдеген сәўлеттиң,
 Я болмаса сумбар ләззет белгиме.
 Яки тоғай гезип жүрген жигиттиң
 Ашығына атап қойған гүли ме?

Қыз хәм жигит тири ме я өлди ме?
 Қайда екен бул күнлери мәканы?
 Яки мынаў куўрақ гүлдей солды ма?
 Усы гүлдей белгисиз бе ўатаны?

КҮНДИЗГИ ШАМШЫРАҚ

Өшти күни иенен жанған шамшырақ,
 Көк теңизди қаплады кешки думан.
 Ғағла желқом қалеген жаққа зымырап,
 Толқынла астымда түнерген океан.
 Мен көрип турыппан алыс жерлерди,
 Қубладағы үлкелерди әжайып.
 Қайғы менен ядқа салып өткенди,
 Алысларға телмиремен муңайып...
 Сезип турман көзиме жас келип тур,
 Хәм жүрегим суўлар, хәм тасар шадлық,
 Таныс қыял айналамда ушып жүр,
 Өткен күнлердеги ессиз ашықлық.
 Жүректи ийелеп ғам шеккен нәрсем,
 Ядқа түсти тилек үмит алдаған...
 Ғағла сен қалеген жағына, желқом,

Толқынла астымда түнерген океан.
 Алдағыш теңиздиң қәуипли еркинше,
 Үш корабль, жеткер алыс жерлерге.
 Бірақта думанлы өз ұатанымның
 Қайғылы шетине апара көрме.
 Ышқы оты менен дәслең сезимим
 Ең биринши сапар тутасқан елге,
 Жасырын нәзик муза күлип, жаслығым
 Гүлленип даўылда хәм солған жерге.
 Ушқалақ қуўаныш бет бурып меннен,
 Кеўлим суўыған жерге апара көрме.
 Жаңа сезимлерди излеўши өзим,
 Қаштым сеннен ата-баба ұатаны.
 Хәзликтің уллары, қаштым сизлерден,
 Минутлық досларым жаслық ўақтағы,
 Сизди ышқы ушын адастырған яр,
 Сизге ашық болмасам да даңқымды,
 Өзимди, тынышлық, азат, еркимди,
 Қурбан еткен едим тәнде жанымды,
 Турақсыз гөззаллар, умыттым сизди,
 Мениң алтын бәхәримнің жасырын
 Сериклери, сизлерди де умыттым ...
 Бірақта бурынғы жүректі жеген,
 Ышқы жарасына ем табылмады ...
 Үш желқом, қәлеген жағыңа хәгла,
 Астымда түнерген океан, толқынла ...

КАЗАК

Бир күни ярым ақшамда,
 Көз алды қараңғы думан,
 Шықты дәрья жағасына.
 Атлы казак киятырған.

Қара малақай басында,
 Тоны шаңға батып қалған,
 Тапанша, қылыш жамбасында,
 Ушы жерге салбыраған.

Жүйрик аты суўлық тислеп,
 Адымлап жүрип киятыр.
 Уп-узын жалы желкилдеп,
 Кем-кемнен узап баратыр.

Дийўаллары құлап қалған,
 Әне алда еки-үш жай.
 Бул жол аўылға бет алған,
 Онда бар дүт қалың тоғай.

«Тоғайда табылмас қызлар» -
 Деп ойлады Денис жигит, -
 Түн ишинде сулыұ қызлар,
 Уйқыда деп етти үмит.

Дон улы тартты дизгинин,
 Тақымын қысып жиберди,
 Жайларға қарап көринген,
 Аты да шаұып жөнелди.

Майда бултлар арасында,
 Ай гүмистей жарқырап тур,
 Айнасының қапталында
 Сулыұ қыз муңайып отыр.

Жүреги соғып дүрсилдеп,
 Жигит сулыұ қызды көрди.
 Аты әсте шетлеп-шетлеп,
 Айнаның алдына келди.

- Түн болды тас қараңғылық,
 Ай да уясына батты,
 Жаным, сыртқа жуұырып шық,
 Суұғарып бер мына атты.

- Жоқ! Қараңғы, мен қасына
 Жақынласыұ қаўетерли,
 Үйимнен шығып атыңа,
 Суұ әперіұ қаўетерли.

- Әй гөззал қыз, хешбир қорықпа,
 Биз бенен дос бол кеўиллес!
 - Түн қорқынышлы сұлыұға.
 - Ал қуұаныш! Қәўипли емес.

Суйиклим, исен сөзиме,
 Қуры босқа қорқа берме,
 Ұақтым қымбатлы өзиме,
 Мәзи бийкарға өткерме.

Мин атыма, сениң менен
 Мен кетемен алыс жакқа.
 Бахытлысаң мениң менен,
 Өзим бар жер бейиш бәрха.

Қыз бийшара қәйтсин, көнди,
 Қорқынышты жеңди, бирақ,
 Кетиўге келесим берди,
 Жолы болып қалды казак.

Шаўып кетгн ушқан кустай,
 Бирин-бири жақсы көрди.
 Еки хәптеден узамай,
 Үшиншиде өзгерилди ...

ДОСЛАРЫМА

Сизлерди қудай жарылқар
 Алтын күн, алтын түнлерде.
 Қара қаслы сулыў қызлар
 Көзлерин тигер сизлерге.

Досларым, ойнаңыз күлип
 Түн тез өтсин, болыңыз мәс.
 Шадлықларыңызды көрип,
 Мен күлемен, көзимде жас.

ДОН

Кең далада жарқыраған
 Ағыслы Дон! Бердим сәлем!
 Алыстағы улларыңнан
 Саған алып келдим сәлем.

Дәрьялар атағы шыққан
 Терең Донды дейди аға,
 Араксбенен Евфраттан
 Алып келдим сәлемнама.

Атланыстан алып демин,
 Өз елине келип түсти,
 Арпачайдың, мөлдир суўын
 Дон атлары қанып ишти.

Әдиўли Дон, таярлап кой
 Атлы жаўынгерлер ушын
 Өзинде жасырын сақлап,
 Жүзимиңнің шийрин суўын.

АЛТЫН ХӘМ ПОЛАТ

Бәри меники, - деди алтын,
 Бәри меники, - деди полат,
 Сатып аламан, - деди алтын,
 Тартып аламан, - деди полат.

ШАЙЫР

Оннан кутлы курбан болыўды
Талап етпес Апполлон еле,
Шайыр ғәмгүн хәм кем кеўилли,
Бәнт тек дүнья ғаўғасы менен.

Лал турады әдиўли сазы,
Руўхын басар суўық, муз уйқы.
Бахытсызлардың бахытсызы
Бул дуньяда ол шығар, бәлки.

Илахийда бир сөз егерде
Қулағына еситилсе еди,
Уйқысынан турған бүркиттей
Шайыр жаны титиренеди.

Адамлар ўақ-шақта, бул-мунда,
Мыш-мышлардан жасайды аўлақ.
Алтын тажлы патша алдында
Шайыр басын иймейди, бирақ.

Қаталлық бар көз қарасында,
Кеўли толы сесли дәртлерге,
Ол асырар шөл дәрьясына
Хәм шуўлаға орман бетлерге.

* * *

(А.К. ге)

Сол әжайып мәўрит еле есте:
Сен доланып алдымнан шықтың,
Бир жарқ еткен сырлы елестей,
Рухындай пәк арыўлықтың.

Үмитсизлик сарсылтқан ўақта
Сени аңсап әўерелендим.
Ерке даўысың кетпей кулақтан,
Зарықтырып, тусиме ендиң.

Жыллар өтти. Есерлик ўақлар
Септи бастан жаслық қыялын.
Ерке даўысың кетти кулақтан,
Умытылды нурлы жамалың.

Меңиреў түнек түпкирде жалғыз,
Ыңыранып күнлерим өтти.
Шүкиранасыз, йош, мухаббатсыз,
Көз жасты да умытып кеттим.

Кеўлим тағы толды хәўеске:
 Және айланып алдымнан шықтың,
 Бир жарқ еткен сырлы елестей,
 Рухындай пәк арыўлықтың.

Енди мине шәўкилдеп жүрек,
 Гөне дәртим қайта қозғалды.
 Шүкираналық, йош, өмир, тилек
 Елжиретип, кезге жас алдым.

* * *

Алдар болса сени турмыс,
 Өз-өзине тәселле бер.
 Бола бермес гил кеўилсиз,
 Кеўилли де күнлер келер.
 Адам келешекти күтер,
 Бүгингиге кеўли толмай.
 Дүнья зуўлап өтер-кетер,
 Не өтсе, сол - әлле қандай.

ҚАРЫНДАСЫ МЕНЕН АҒАЛАРЫ

Қатарынан өскен еди еки ағаш,
 Арасында жиңишке таллы қарағай.
 Өмир сүрди бирге туўған қарындас,
 Егиз болып анасынан туўғандай.

Павел менен Радул ағайын,
 Бир-бирине хызмет етти хәр дайым,
 Екеўиниң ортасында Елица,
 Шад болады хеш жемейдн уўайым.

Қарындасын сүйди ағалар жүректен,
 Жәрдем етти оған барлық тилектен,
 Бирин-бири жақсы көрип екеўи,
 Жүре берди бурынғыша әдеттен.

Алтынлаған жақсы гүмис қын менен,
 Соңғы ўақта пышақ берди сыйлыққа,
 Ал Павелдиң келиншеги көре алмай,
 Бийкешин көп жаманлады халыққа.

Радулдиң хаялына айтады,
 Елицаны жаманлап сөз қатады.
 Жоқ жердеги барлық исти әкелип,
 Ғәреметлеп, гүлланына шатады.

Билмеймең бе, сондай сен бир зәхәрди,
 Өткен бастан неше турли әлўанды,

Қарындасын ағасына жаманлап,
Еки арасын араз қылған дәстанды.

Радулдың хаялы сонда сөйлейди,
Айтқан сөзге жууап айтып бүй дейди:
«Болған мениң ол бийкешим алладан,
Мен билмеймек, ондай уўлы жолларды.

Егер билмей айтсам едим мен саған,
Менидағы ағаларым жаратқан,
Мағандағы хұрмет етип әдиўлеп,
Нешше сапар мени кутә сыйлаған».

Ол Павелдин кетти хаялы суў жаққа,
Уллы исги етпек болып ояқта,
Барып әне, суў бойына жас хаял,
Пышақты кеп салды жүрген қара атқа.

Сойғаннан соң мардыйып бул қайтады,
Болған исти ол байына айтады:
«Жақсы көрип бердиң сол бир пышақты,
Көрмейсеңбе, сойды барып қара атты».

Еситкен соң ушып жайдан турады,
Елицадан барып исти сорады:
«Не себептен иследиң сен бул исти,
Айтса қане, көзиң қәйтип қияды».

Қарындасы жылап жууап қайтарды,
«Мен емеспен» «ағажан» деп айтады,
Ант ишемен бир қуданың атынан,
Бундай иске қолым қалай барады».

Сөзлерине инанады ағасы,
Кетти енди баққа Павел хаялы,
Оған барып қаршығаны өлтирип,
Келип исти тағы баян қылады:

«Жаратқансаң қарындасты сүйесең,
Жаманлығын хеш ўақытта көрмейсең.
Өзиң берген анаў пышақ пенен ол
Қаршығаны тағы барып өлтирген».

Еситкен соң ушып жайдан турады,
Елицадан барып исти сорады,
«Не себептен иследиң сен бул исти,
Айтса қане, көзиң қайтип қияды».

Қарындасы жылап жууап береді:
«Мен емеспен, ағажан» деп айтады,

Ант ишемен бир куданың атынан,
Бундай иске қолым қалай батады».

Айтқаннан соң өзинің жан – бауыры,
Сөзлерине инанады ағасы.
Қатын енді кетти басқа қыялға,
Құртпақ болып Елицаның қарасын.

Жатыр еді мардыйып қыз төсекте,
Келди хаял уйге кирип түнекте,
Бийкешинен гүмис пышақ урлап ап,
Жөнеледи үйден кешки мәхәлде.

Алтын бесик тербетеди баланы,
Көрсетпестен бундай болған жаманды,
Бесиктеги баласын да өлтирип,
Пышақты алып, өз орнына салады.

Таң атыұдан жууырады байына,
Хабар салды уйықлап жатқан бийине,
Адам ойламаған сумлық ойлады,
Ұай, ұай салып бетин жыртып қоймады:

«Жаратасаң қарындасты сүйесен,
Жаманлығын хеш ұақытта көрмейсең,
Өзиң берген анаұ пышақ пенен ол
Улымызды өлтиргенин билмейсең.

Инанбасаң мениң айтқан сөзиме,
Дурыс силтейин сениң ғана өзиңе
Усы маннан барып көрсең пышақты,
Не болғаны көринеди көзиңе».

Буны еситип Павел турды орнынан,
Бала - деген сөз айырды ақылдан,
Жас Елица жатқан ұақта төсекте,
Ол пышағын сууырып алды қыпынан.

Көрсө пышақ қызыл қанға боялған,
Буны көрип жас Павелиң болды таң,
Елицаны жатқан жерде жулқылап,
«Не қылғаның, қарындасым, ант урған?»

«Әуелде сен барып сойдың атымды,
Тағы сойдың бакта жүрген қусымды,
Ендн қане жууабын бер бул истиң,
Не себептен шалдың мениң улымды?»

Қарындасы жылап жууап қайтарды:
«Мен емеспен, ағажан» деп айтады, -

Ант қыламан бир қуданың атынан,
Бундай иске қолым қалай батады?

Егерде сен инанбасаң бул антыма,
Алып шығың мени қуры далаға,
Апарып ат қуйрығына байлаңыз,
Ат тәнимдн төртке бөлсин сол манда».
Жан ағасы қыз сөзине инанбады,
Апарып ат қуйрығына байлады,
Атқа байлап, дүрсилдетип куўған соң,
Қызды тартып асаў атлар ойнады.

Қызды сүйреп ат айдалды майданға,
Ақты қыздың қызыл қаны майданда,
Қаны тамған ол жерлерге гүл питип,
Көтерилди шығып гүллер аспанға.

Қыздан қалды жалғыз бөлек ақ таңба,
Ширкеў болып ол қаланды алаңға,
Өткеннен соң бир неше ўақ арадан,
Павелиха ушырады наўқасқа:

Хаял жатты удайына тоғыз жыл,
Наўқаслары күннен-күнге үдер бул,
Хәр сүйекке неше жаман шөп шығып,
Уялап ап сорды жылан көзин ол.

Күннен-күнге азапты бул шегеди,
Жылан сорып қанын тағы ишеди,
Бир ўақытта қатын сөйлеп байына,
Сандырақлап түрли сөзге кетеди:

«Хәй, Павелжан, қулағың сал сөзиме,
Бир мийримиң келсин мениң өзиме,
Алып барсаң бийкешимнің қәбирине,
Жазыларман, мүмкин сонда ширкеўде».

Айтқан сөзди Павел макул көреді,
Хаялды алып, ширкеў жаққа жүреді,
Булар жақын келе берген ўақытта,
Ширкеў беттен сесли даўыс келеді.

«Адымлама, жаўыз хаял, берманға,
Келсең егер дус боларсаң жаманға,
Усыманнан сендейлерге хеш ем жоқ,
Жойыл көзден, кет тезирек арманға».

Буны еситип хаял жаман болады,
Ол байына сөзди былай айтады;
«Сиз алладан болған бизге мийирман,

Онда мени апармасаң қайтеди.

Хай, Павелжан, мен сорайман жалынып,
 Дуўшар болдым дурыслықтан жаңылып,
 Ақ сарайға мени енди апармай
 Ат артына байлап жибер берк таңып».

Сүйиклиниң сөзин Павел етеди,
 Ат куйрығын мықлап әптен түйеди,
 Жас хаялын атқа байлай бергенде,
 Шулғыған ат далаға алып жөнеди.

Ат айналды шаўып уллы далада,
 Тәнин етти бөлек-бөлек шил пәрше,
 Оның қаны тамған қара жерлерге
 Өсип шықты шеңгел, жантақ хәм сора.

Паршаланып хаял тәни бөлинди,
 Бөлинген жер көл боп қақ-қақ жарылды.
 Бир ұақытта көлден шығып кара ат.
 Ат артынан алтын бесик көринди.

Көрсен бесик, қаршыға қус отырған,
 Хәм сағыйра бала - онда жатырған,
 Буўындырып шешеси көп болғаны,
 Елицаның пышағы менен шалынған.

ТАТЬЯНАНЫҢ ОНЕГИНГЕ ЖАЗҒАН ХАТЫ

(«Евгений Онегин» романынан)

Мен сизге жазаман, буннан да бетер
 Тағы да мен айта аларман нени?
 Билсем енди Сизиң ықтияр жетер,
 Жек көрип жазаға тартсаңыз мени,
 Сиз лекин бахытсыз пайыма мениң
 Аяп, бир бакқайсыз жайыма мениң.
 Қалайда қалдыра қоймассыз мени,
 Сол келди басыма, ойыма мениң.
 Айтпайын деп едим баста мен өзим,
 Инаның уятыма, ҳақ туўра сөзим,
 Айтбасам, сиз буны билмес едиңиз:
 Қашан үмит етип сарғайттым жүзим.
 Сийрек-сийрек гөне қалып аўлақта,
 Хәптеде бир жола ең жақсы ұақта
 Хәўеспиз көрмеге, тыңлаўға Сизди,
 Айтқан сөзиңизди бизиң қыслақта.

Арзыў, хәўеслерди мен булай дейин,

Көрисип сиз бенен тағы да кейин,
 Күн-түни бир нәрсе хаққында ойлап,
 Тағы жаңадан ушырасқанға дейин.
 Хешкимди сүймейди деседи Сизди,
 Бундай түпкір Сизге ол кеўилсизди,
 Бизше?... Асып кеткен хеш нәрсемиз жоқ,
 Жүремиз шадланып тек ғана Сизге.
 Мен сизди хеш қашан билмес едим де.
 Бул ашшы азапты көрмес едим де,
 Не ушын келдиниз, түпкірде бизге,
 Жаннан жапа шектим, Сизди көрдим де.
 Қалай билсемде мен жай болар едим
 Жүректен таўып дос яр болар едим,
 Шын хақыйқат туўра жубайы болып,
 Басқа! ... Жок, дүньяда хешкимге енди
 Бере алмаспан бундай етип кеўлимди.
 Билдим солай жазылыпты несийбем,
 Хақыйқат сеники болдым мен енди.
 Болды гиреў барлык өмирим мениң,
 Тек сени келсе деп қасыма мениң,
 Билсем сени маған жиберген қудай,
 Өлгеннмше сенсең есимде мениң.

Қасыма сен мениң түсимде келдиң,
 Ай болып жақтырып, сәўлелер бердиң.
 Сөз қатып жағымлы қарасың менен,
 Мениң жүрегимди еритип жибердиң,
 Бурында ... жоқ оны түс емес дедим,
 Кирип келгениңди сол заман сездим,
 Шалқа түсип, бийхушлыққа жүз тугып,
 Ол келген ойымда анық сол дедим.
 Айтшы? Еситкеним дурыс емеспе,
 Әстен сөйлескениң дурыс емеспе.
 Мен бердим жәрдемди ғәрип-қәсерге,
 Шүкірлик еткеним дурыс емеспе?
 Толқынлы жаныма хәсиретлер салдың.
 Сен емеспе? Келип ақылымды алдың
 Тастай қараңғыда жылт етип әстен,
 Әдеп пенен бас жағымнан таялдың.
 Сен емеспен? Маған шадлық сөз қатқан,
 Сүйикли үмитли сөзлерди айтқан,
 Сен кимсең? Периштем, дәрманымбысаң
 Яки нәкәспысаң әрманға шатқан?

Мениң буннан гүманымды өзін шеш,
 Болса болып қалар булар бәри хеш.
 Булай тәжирийбесиз жанды алдаған?
 Өзгеше жазылған ... оңбас ерте-кеш,
 Солай болса болсын! Тәғдирим мениң
 Қайтпайман беремен қолыңа сениң,

Төгип көз жасымды сениң алдыңда,
 Интизарман қорғаўыңа мен сениң.
 Ойлап көр! Жалғызбан, басқа киси жоқ,
 Мен күтемен сени нәзер сал келип.
 Жүректің үмитин йошландыр келип,
 Яки үз көрилген сол аўыр түсти,
 Емес! Жолын таўып қыйна сен келип,
 Таўысаман! Буны оқыў азаплы,
 Уят қәтер менен қаттым қорқыныш,
 Лекин намысың бар, ол маған кәмил
 Соған өз-өзимди шатаман тыныш.

ҚУС

Шықпайды елимнің дәстүри естен,
 Жат елде жүрсем де мен қәстерлеймен
 Бәхәр байрамында кусты қәпестен
 Босатып ушырып жиберип жүрмен.

Кеўлим жубанышта мениң бул ўақта,
 Жаратқан аллаға жоқдур налышым,
 Бир ғана кишкентай жанлы мақлуққа
 Мен еркинлик бере алғаным ушын!

ҚАЙТА ТИКЛЕНИЎ

Қодирен художник ол тек
 Жабысып алып кистине,
 Генийдің салған сүўретин үйкеп,
 Дағал суўрет салар үстине.

Бирақ, жылжып - жыл өткен сайын
 Көпшип түсер ол жат бояўлар.
 Дөретпеси Генийдің тағы
 Сулыўлығын қайта баянлар.

Солай өшип мениң кеўлимнен
 Алжасықтың дағал излери,
 Әўелги сап, таза күнлердің
 Пайда болар көринислери.

ХӘЗЛИК

Өмирдің жаңа ашылған гүллери,
 Кеўилсиз бенделик пенен солады,
 Билинбей жойылып жаслық күнлери,
 Оның изи қапалықтан толады.

Ес-түссиз туўылған мәхәлден баслап,
 Жеткенимше жигитшилиқ ўақтыма,

Хәзликлерди мен билмедим жақсылап,
Жүректе дәрт, келмеди үмит - бахтыма.

Өмир қапысынан мен узағырақ,
Сығаладым шыдамсызлықлар менен.
Хәзлик анаў жерде деў менен бирақ,
Тек үрей изинен ушқан екенмен.

Әжайып суйкимли сулыўлық пенен,
Алтын қанатларын ақырын қағып,
Мениң алдымда ең ушқырлық пенен,
Ашықлық қыяллар өтеди ағып.

Мен изинен узақтағы мақсетке –
Уштым, мақсетиме жете алмадым.
Шадлық пенен қанатлар питкенликке,
Бахыттың тез өтер ўағын ойладым.

Геўгим жас күнлеримнің шам-шырағы,
Қашан жайнап жарқырайды жанады.
Мениң бул түнерген жолларым тағы,
Яр гүлшаны менен жақтыланады.

ҚОСЫҚ ЖАЗАТУҒЫН ДОСТЫМА

Арист! Сен де көп қатары сыйықыпсаң Парнасқа!
Ер салмақшы болыпсаң үркек асаў Пегасқа,
Гүлтаж ушын асығыпсаң кәўип-кәтерге қарамай,
Аяўсыз сынға қарсы саўаш баслап, япырмай!
Арист, сен исен маған қағаз, кәлемнен ўаз кеш.
Булақ, тоғай, қәбирстанды ядыңа да алма хеш.
Йошсыз салқын қосық жазып, ышқыда күйип - жанба,
Таўдан қуламай турып тезирек пәске жақынла!
Сенсиз де шайырлар көп жетип атыр жетеди,
Қосықтарын бастырыўдан хәмме умытып кетеди.
Итимал, бул ўақлары, булшаўқымнан алыслап,
Бир делбе қыял менен өмирликке кеўлин хошлап
Мектеп панасына тыныш жасырынған биреўлер.
Екинши «Тилемахты» басқа әке өсирер ...
Биймәни мылжыңларға бас қоспа, қорық сен зинҳар,
Пәттелеп қосық жазып бизлерге берген хазар.
Соңғы әўлад хұрметине нағыз шайырлар сазыўар,
Пиндте гүлтажылар көп, кәлўенлер де азлап бар,
Масқара болыўдан қорық! Бул гәп жетсе Апполонға,
Мәлим болар сениң де жармасқаның Геликонға,
Сонда ол буйра шашлы басын шайқап өкиниш пеннн,
Сениң данышпанлығыңа шыбық силтемеспекен?
Ал, енди не? Сен бозарып жуўап бериўге тайынсаң,
Сөйтип маған: «Көп сөздің не кереги бар - дерсең,

Кеўлиме алсам бир исти, райдан мен қайтпайман,
 Билип кой, әўметим келди мен лираны таңлайман,
 Адамлар мен жөнинде қалай айтса - солай айтсын,
 Ғәзеплен, шоршы, бақыр - бәрн бир мен шайырман!
 Арист! Уйқасты уқшатқанлар шетинен шайыр емес,
 Тынбай жаза берген менен хешким оны шайыр демес.
 Қосық жазыў аңсат емес, асқынлап жүргениңдей,
 Яғный Витгнештеинниң французларды жеңгениңдей,
 Бирақ, орыс елиниң мақтанышы хәр қашан, -
 Дмитриев, Державин, Ломоносов - үш данышпан, -
 Үйретеди бизлерди сап ақылға қандырып, -
 Дүньяға шығар-шықпастан көп китап өлер ант урып.
 Сонда да уйқас куўғанлар тынбай жазып атады,
 Китап дүкәнларында шаң басып, ширип жатады.
 Оларды хешким еске алмас, жоқ болып кетер кулласы,
 Бәрине де басылған Фебтиң нәлет тамғасы!

Мысалға сен, Пиндке шығып бахытлы болып аларсаң,
 Шайыр атын көтериўге хуқуқлы да боларсаң.
 Сөйтип сени хәмме адам заўықланып окыйды,
 Шайыр болғаның себепли, сениң кеўлиң толқыйды,
 Дәрья болып ағып келер байлықлар деп қарайсаң,
 Хәтте, мәмлекетти де сатып аламан деп ойлайсаң.
 Темир аршаларында алтын, гүмис сақланар.
 Жамбаслап жатып ишип-жеп, уйықлап кеўлиң хошланар.
 Олай емес, әй дастым, шайыр халқы бай болмас,
 Тәғдир инам етпеген мәрмәрден сарай салалмас.
 Толып турмас сандығы сап алтынға төртеги,
 Пәс ылашық, жер төле, усылар бәлент шертеги –
 Усылар оған кең сарай хәм де жаңлаған заллар,
 Шайырларды журт мақтар, күн көреді журналлар,
 Фортунаның дөңгелеги жумалап кетер аңғытқа,
 Жупыны болған Руссо - жарымай кетти табытқа.
 Камознс жатады әпенделер қасында,
 Костров өлип кеткен биреўдиң тамбасында,
 Әллекимлер жерлеген, олар кеширген турмыс,
 Хәсиретли муңнан ибарат. Гүрлеген даңқы елес, тус.

Пәмлеўимше сен енди берилип сәл-пәл қыялға,
 «Не гәп өзи, - дейсең маған усап жаңа Ювеналға,
 Қатал хүкимлер айттың дара-дара атма-ат.
 Поэзия жөнинде салдың сөйтип бадабат,
 Синдиси менен Парнастың жүрсең өзиң айтысып,
 Қосықты қалай жазыўды үйретпе маған сен паңсып,
 Жиллимисең, саўмысаң, не болған - әй өзиңе?»
 Арист, көп сөз не керек жуўабым мынаў сөзиңе:

Ядыма түсти, аўылда бар еди ғәрип бир нмам,
 Ағарған буйра сақалы, өзи ғана дым уяң,
 Қоңсы қобасы менен татыў еди, дос еди,

Оннан өткен данышпан ол этирапта жоқ еди.
 Бир сапары сол имам босатып шийше кесени,
 Биреудің неке тойынан түнде қайтқан мәс еди.

Жол-жөнекей алдынан бір топ дыйқан шығыпты,
 «Биз гунәкар бендемиз, сауап не, деп сорапты:
 Ал тақсыр, сен бизлерге ишиўге жол бермейсең,
 Ише қойсақ тек жүр деп гүналайсаң, тергейсең.
 Исенип жүрсек биз саған, өзиңнің мынаў жүрисиң ...»
 «Қойың, депти иймам сонда, келисейик - келисиң,
 Берекет табың, ширкеўде айтқанымды булжытпаң,
 Айтқанымды булжытпаңда, қылғанымды хеш қылмаң».

Саған хәм усы жууапты айтпасыма болмай тур,
 Ақламайман өзимди хеш қандай да бир түйир.
 Бахытлыдур қосыққа хәўеси жоқ хәр киси,
 Тыныш өткизер өмирин, болмас хәсирет тәшўиши.
 Журналларға ода жазып хеш бир жәбир кылмайды,
 Экспромттың үстинде хәптелеп шуғылланба
 Ол жақтырмас сәйир етиўди бәлент - бийик Парнаста,
 Излемейди пәк муза, минбейди де Пегасқа.
 Қәлем тутқан Рамаков оған хеш нәрсе демес,
 Ол тыныш хәм ўақты хош, артист ол - шайыр емес!

Буннан артық гәпти созып, сени зериктирмейин,
 Сатиралық тымсал менен саған азап бермейин,
 Енди саған жан достым, берген мәсләхәгим бул.
 Сырнайынды шертесең бе, шертпейсең бе өзиң бил,
 Қайсысы мақул ойлап көр, өзиң таңла ал, бирақ,
 Даңқ шеп емес, бирақ та тыныш жасаў жақсырақ.

П О Э М А Л А Р

БАХШАСАРАЙ ФОНТАНЫ

Бул фонтанды мен сыяқлы келип көргенлер көп, бирақ,
 олардың биразы хәзир тири емес, базы-биреўлери еле ел
 гезип жүр.

Саадий.

Хан отырар қабағын үйип,
 Ләблеринде түтейди шылым.
 Қәхәрли хан алдында, бийик
 Сарайы да пәсейген бүгин.

Жым-жырг еди хәўли-хәреми:
 Отырар ол қәхәрли түрде,
 Түтеп турған бет-әлпетинде
 Ғамгүнликтен белги бар еди.
 Әтираптың бул хүкимдары
 Қолларын бир силтеп жиберди:
 Тәжим етип тарқады бәри.

Көшкисинде бнр өзи енди:
 Еркинирек алды ол демин,
 Жыйрықланған маңлайы оның
 Жан толқыўын берди қайнақай.
 Булытларды сәўлелендирип,
 Тербетилип турған айнадай.

Нени тилер жаны исинген?
 Шүмип отыр ол қандай ойға?
 Және урысып Иресей менен
 Алмақшыма, Польшаны қолға?
 Өш алыўма оның нийети?
 Қашып отыр дым берекети.

Неге ғамлы бәрхама Герей?
 Таў халқының ўайранларынан,
 Генуяның ўайранларынан
 Қәўипленип қорқама Герей?
 Олай емес, Герей шаршаған,
 Жалыққан ол шаны-шәўкеттен.
 Урысты ол қашшан тәрк еткен,
 Хәреминиң - хәммеге мәлим –
 Бир азада сарай болғаны,
 Қәнизек қыз кәпирге тәнин
 Бағыш етсе қалай болғаны?

Жақ, Герейдиң хаяллары ҳеш
 Сирә гүна қылыўды билмес.
 Суўық нәзер, бақлаў астында
 Муңлы, зарлы күнлери кешер,
 Тутқынлықта сақлаў астында
 Саядағы гүл киби өсер.
 Жананлардың сулыў шырайы
 Жасырынған зиндан төрине.
 Мегзер олар теплицадағы
 Солғын тартқан араб гүлине,
 Күнлер, айлар, жыллар өтеди
 Биринен соң бири дизилип,
 Жаслық шақты алып кетеди
 Билдирместен әсте сызылып.
 Биргелкили өтеди хәр күн,
 Шықылдаўдан саат жалықпас.

Хүким сүрер хәремде салкын,
 Өмир маза берип жарытпас.
 Нәўжаўанлар кийим кийисип,
 Ойын қуарар хәм де күлисип,
 Сөйлеседи, жыйналысады,
 Суў бойында гүрриң курады.
 Көңил қойып күшли тасқынға,
 Салқын саялардың астында
 Сейил етип адым атады,
 Сөйтип көңлин алдарқатады.

Қумса қарар астынан көздиң,
 Оннан қашып қутылыў бийкар.
 Көзи жаман, қулағы сезгир,
 Хәтте кийтгәй қыймылды бийкар,
 Бул кәрада орнаған тәртип
 Оның ушын булжымас нызам;
 Қәстерлейди қураннан артық,
 Бәржай етер не тилесе хан,
 Қыйнамайды оны мухаббат,
 Сезим деген оның ушын жат.
 Тас қудайдай қатып қалған ол,
 Жалбарыныў, гүрсиниў, көзжас
 Оның жанын хәргиз қозғамас.
 Инсанлықтан кетип қалған ол,
 Өкпелеўди сирә билмейди,
 Қорлаўыңды нәзерге илмейди.
 Оған нашар туқымы мәлим;
 Мәккарлығын көп көрген оның,
 Енди қайтып оған инанбас.
 Жағымталлы көз қарасы да,
 Моншақ-моншақ аққан жасы да
 Оның жанын жибите алмас.

Шаңқай түсте шашларып жазып,
 Шомылыўға барады қызлар.
 Тутқынлардың сийнеси гөззал,
 Тынық суўда көринер қызық.
 Қыппа-тайлақ қызларды көрип,
 Тек әйтеўир итибар берип,
 Алыс кетпей жүрипти кул да
 Хәрем ишин гезеди түнде,
 Аяғының ушынан басып,
 Жайдан жайға өтип жүреди.
 Түн жарпында уйқысын ашып,
 Хәр есикке кулақ түреди.
 Бақлайды ол барлық хаялды.
 Ким уйқыда, кимлер оянды?
 Ким ыңырсыр, кимлер ах шегер,
 Барлығын ол көңлине түйер.

Кимлер қандай қыялқа көшти?
Илип алар сылт еткен сести.
Айтса олар биреудің исмин,
Тағдиринен налыса олар,
Себебинен алдамшы түстиң
Бәлелерге гириптар болар.

Герей неге ғам шегер тынбай?
Шылым өшип қалды қолында.
Дем алыўға батына алмай
Қумса күтер есик жолында.
Ол күтеди буйрық хәрдайым,
Хан не десе - бәрине тайын.
Турды Горей ойларға талып.
Есик ашық. Және ойланды.
Ядка алып сүйген зайыбын,
Кеше өлген хаялларының
Кәбирине қарай жолланды,
Мөлдир фонтан қасына барып,
Ханды күтип тақатсызланып,
Бир топ қызлар гилем үстинде
Шадланысып отырар еди.
Ақ шабақлар суўдың ишинде
Қуўанышын толтырар еди,
Шоқ қызлардың көзди тиккени –
Тынық суўдың мәрмер түплери.
Қызық ушын гейпара қызлар
Тынық суўға сырғасын таслар.
Тасып жүрди куллар, асыққан,
Жупар ийси шийрин шербетти.
Бир мәхәли шийрии қосықтан
Хәрем иши жаңғырып кетти.

ТАТАР ҚОСЫҒЫ

1

Көзжас пенен жәбир-жапаның
Сен есесин кейин аларсаң.
Зая кетпес қартайған шағың,
Меккени бир зыяратларсаң.

2

Дунай ушын болып жаралы,
Жан тапсырса егер ким анық,
Бейиш қызы күтип алады
Жолларыңа шығып сыланып.

3

Бахытлы ғой сондай, Зарема,
 Бул дуньяның қызығын қойып,
 Сени алған өз қушағына,
 Хәремдегі гүлдердей көріп.

Олар қосық айтар ... Сулыұлар.
 Мұхаббеттің шырайы қайда,
 Гөззаллықтың қудайы қайда,
 Қайда қалды Зарема дилбар?
 Мақтауларға қулақ аспайды,
 Бийшара қыз көзін жаслайды.
 Көкирегі қайғыға толған,
 Жасын түскен жапырақтай солған.
 Қәдди-бойы ийілген қыздың,
 Бурынғыдай сәни жоқ жүздің.
 Оның ушын бәри қайғылы.
 Себеп: Герей бирден айныды.
 Айныды хан ... Хәй грузин қызы,
 Сеннен зыят қайсы жұлдызы?
 Бурымлары белге оралған,
 Айнымайды хәргиз жыланнан.
 Жаўдыраған, жан алар көзін
 Түннен қара, қуяштан анық.
 Жүрек дәртін кимлердің сеси
 Баян етер өзиндей болып?
 Басқалардың посасы, инан,
 Артық емес сениң посаңнан!
 Сени сүйіп берілген еркек
 Қалай жүрер басқа шырай деп?
 Хәремине Польшаның қызын
 Әсир қылып алғалы берли,
 Узақ түнге кешіп уйқысын,
 Жалғыз жүріп Герей түнерди.
 Бийпәрұа хан, мийримснз Герей
 Сени жалғыз сүйгеним демей,
 Жалғыз қойып жайда өзинди.
 Сулыұ шырайыңнан безинди.

Жас Мария, гүлдей Мария
 Басқа елдің аспанын көрди,
 Гүлдей көрки, гүлдей жаслығы
 Өз елинде басланып еди.
 Қызда ғарры әке бар еди,
 Қызын көріп қуғанар еди,
 Қызын ғарры ерке өсирди,
 Қызы не ислесе - кеширди.
 Балалығын оның сыйлады,
 Бақырыұға көзи қыймады.
 Ғарры тилек тилейди ойшан:

Ашық болсын қызымның бахты,
 Күндей жақты, күндей раўшан,
 Гүлдей болсын қызымның бахты.
 Жақсы көріп Мария қызын,
 Жақсы тилек тиледи ғарры.
 Оған зәрре ғам көлеңкесин
 Түсирмесем дер еди ғарры.
 Турмыс қурып кеткенінде де
 Еслеп жүрсин дер еди ғарры:
 Жаслық шағың түс киби шийрин,
 Ысықлығын туұылған үйдин.
 Таң қаларлық қыз еди тынық,
 Дене дүзиў, жүриси қатқан,
 Жәўхәр көзи жайнап баратқан.
 Тәбиятқа шырай ендирип
 Жиберердей жайнар еди қыз.
 Зыяпатты сәнге келтирип,
 Арфа сазын ойнар еди қыз.
 Хәмелдарлар, байлар топары
 Жүрер еди қыздың изинен.
 Жас жигитлер, мурны жоқары,
 Суйип күйер еди ишинен.
 Ашылмаған ышқы бәхәри
 Бала еди еле аңгөдек,
 Билмес еди: ышқы деген не?
 Әкесинің хәўлисінде тек
 Ойнап жүрген қыз еди еле.

Оннан бери көп жыл өткен бе?
 Татар тобы дөнди Польшаға,
 Жайылды тез олар сөншама, -
 Гүдилерге тийген өрттен де.
 Урыс оты шарпып өткенде
 Солғын тартты гүлленген шырай:
 Шадлы күлки, ойынлар қалып,
 Жасыл тоғай, аўыл муңайып,
 Қаңырады айбатлы сарай.
 Марияның үйи қаңырап,
 Үй төрінде өликлер қулап
 Жатар еди үнсиз қатара, -
 Князликтің кийими менен,
 Тажы менен, буйымы менен.
 Солай етип ол жерде және
 Пайда болар жана сахана...
 Әке гөрде, қызы тутқында,
 Хәмир етер сарайда - бунда
 Оның қалған нәсил-урпағы.
 Өзи харап болған елатты
 Және женшип әбден қуртады.

Хәўлисінде Бақшасарайдың
 Князь қызы жылап қамсығар,
 Марияның жүзлери солғын,
 Кезинен жас әсте тамшылер.
 Аяйды хан бийшара қызды:
 Төсегінде жатады сергек.
 Уйықлатпайды Герейди жөнлеп
 Қыздың ахы, қыздың көзжасы.
 Сол қыз ушын хәремнің қатал
 Тәртиплерин босастырады.
 Нызамларға болса да әси.
 Түн сақшысы азанда, кеште
 Қыздан хабар алмайды сирә;
 Уйқлай ғой деп төсегин салып
 Қайырқомлық етпейди хеш те,
 Кесент етпес қыз уйқысына;
 Марияға қараўыл деген
 Батына алмас қараўға хәргиз.
 Әсира қыз құрдасы менен
 Аўлақ жайда шомылар жалғыз;
 Қызға арнап барлық иззетин,
 Марияның муңлы ләззетин
 Бузып аларман деп тосыннан,
 Кәўетерде жүрер еди хан.
 Марияға рухсат берген
 Жасаў ушын пинхамы жайда.
 Қыз көринбес, аўысып келген
 Адам яңлы әлле бир қайдан.
 Шам жанады ол жерде тынбай,
 Жай ишине жым-жыртлық шүмген;
 Қыз отырып ойланар, сондай
 Қуўанышлы, татлы күнлерин
 Әрман етип үмитленеди.
 Өз елинде жайнап жүргени
 Көз алдына қайта келеди.
 Күндеслерден алыста, жалғыз
 Көзжас төгип жылайды нигар,
 Шағал мәслик қурып басқалар
 Шаўқым салар ақшамы - күндиз.
 Таңқаларлық көркем өжире
 Жас дилбарды сақлар жасырын.
 Қыз жүреги дәртли шежире,
 Айта алмас бирақ ашығын.
 Жүрегінде нигардың бизиң,
 Пес қылықлар ишинде нурлап
 Жасырынған бийбаха бир зат,
 Ол соныңдай әдиўли сезим ...

Қас қарайды, қараңғы түсти
 Тавриданың гүл бағларына;

Жасыл жапырақ араларынан
 Еситилер бүлбүлдің сести.
 Жұлдыз шашырар, соңынан ай да
 Ашық көктен көрсетер өзін,
 Бул бағларға, жасыл тоғайға
 Шашып турар аппақ сәулесин.
 Басларына ақ сүп бүркенген
 Татарлардың хаяллары тек
 Бақшасарай көшелеринен
 Сая киби жеңил дирилдеп,
 Лып-лып жүрер үйме-үй барып,
 Бир-биринің хабарын алып,
 Сарай жым-жырт, хәрем уйқыда,
 Ләззет қушағында алаңсыз.
 Селтең бермес хеш нәрсе. Мына
 Қумса ғарры уйқламас жалғыз.
 Бир айланып ғыр-этирапты,
 Ол да келип уйқыға жатты;
 Лекин, қорқыныш оятар оның
 Уйқлап жатқан әрұағын хәтте.
 Күтип турма қәуип-қәтер жолын,
 Азаплы ой қыйнайды тек те.
 Бир нәрсенің сытырлағаны,
 Я биреудің сыбырлағаны,
 Гей ұақлары шаўқым, қыйғырық
 Еситилер қулақтарына;
 Бирден шоршып, секирип турып,
 Қулақ түрер жан-жақтарына...
 Дөгереги турыпты тынып,
 Тек суў сести хуўшыңды алып,
 Мәрмер хәуиз ишипде ойнар.
 Гүл ышқында бүлбүл оянып,
 Қараңғыда тамылжып сайрар.
 Ол буларға узақ қунығар
 Хәм қайтадан және буйығар
 Күншығыстың айлы ақшамы
 Қандай жақсы, әжеп көринер!
 Қандай жақсы нурын шашқаны
 Пайғамбардың үмметлерине!
 Хәм олардың үй, жайларыда,
 Таңқаларлық гүл бағларыда
 Қушағына тартады бизди;
 Көктеги ай сәулесин сепкен
 Шарбақлары жым-жыртлық шөккен –
 Қандай көркем, қандай пайызлы!

Уйқлар ханның барлық хаялы,
 Тек биринің төзбейди жаны,
 Уйқлай алмай турып орнынан,
 Қапыларды ашты асығыс,

Етпегей деп қарауыл гүман,
 Түн ишинде қашты асығыс ...
 Қумса ғарры энекей, жатар,
 Сезип қойса ол ғарры егер,
 Аямайды, минези қатаң,
 Сондай сергек, сондай хийлекер! ...
 Өтип кетти оның жанынан,
 Сездирместен, саядай жылдам.

.

Қарсы алдында тұрған қулыпты
 Ашты оның қолы дирилдеп.
 Ишке кирди, өзін умытты...
 Хәм денесин қорқыныш бийлеп,
 Қарай берди ар-сар халында:
 Шыра жанар нуры қалтырап.
 Сийнесинде крест жалтырап
 Бир қыз жатыр будтың жанында.
 Грузин қызы булардың бәри
 Өткен күннің татлы сеслерин
 Көңилинде оятып тағы
 Еске алар көп елеслерин.
 Көз алдында ол князь қызы
 Бир рәхәт қойнына енип,
 Лаплап жанып қырмызы жүзи,
 Уйқлап атыр пәкизе болып,
 Жүзиндеги кепкен көзжаслар
 Нурлы күлки менен нурланар,
 Жауын жууып өшкен иреңде.
 Ай нурыпың астында зорға,
 Көринедн усылай. Жерге
 Түсип келген периште яңлы –
 Тутқын қызды аяп атырған,
 Хәм түсинде жылап атырған...
 Ах, Зарема, не болып қалды?
 Гиреу тартып көзиңнің алды,
 Иши жанып, саққа жүгинип
 Жалбарынды: «Аяғыл мени,
 Өтинишим - қуры урынып
 Айтылған сөз болмасын» деди.
 Оның зары қызды оятты –
 Уйқысынан соныңдай татлы.
 Князь қызы көзи оңында
 Бийтаныс бир нашарды көрди.
 Албырақлап, қорқып, соңында
 Оған сөйлеп сораулар берди.
 Не ғып жүрсең бир өзиң бунда?
 Кимсең өзиң? - Мен келдим саған:
 Қутқар мени, ирехим ет маған

Тәғдирымде бир үмит бар тек ...
 Бахытлы едим, ол енди ертект.
 Жасар едим алаңсыз, бийғам,
 Ләззет берген ол сая жылдам
 Өтип кетти. Қайрыға, муңға
 Шүмип солдым. Сөзимди тыңла,
 Мен бул жерле туўылмағанман,
 Мениң журтым қайларда калды!
 Көргенлерим өзиме аян,
 Бәри, бәри ядымда барды.
 Төбеси көк тиреген таўлар,
 Қайнаўытқан сарқырамалар,
 Дәстүрге бай мәканлар, жайлар;
 Бирақ қандай себеплер менен
 Келдим бунда? Биләлмадым мен,
 Тек те теңиз ... Желқом үстинде
 Турған адам мениң есимде.
 Қорқыныш хәм кайғы дегенди
 Хәзиргеше билмедим хешўақ ...
 Ғалаўытсыз мына хәремде
 Жүрер едим гүллеп хәм жаснап.
 Хәм өзимше көңилимди хошлап,
 Мухаббеттиң татлы сеслерин
 Күтер едим жан-тәним менен,
 Хәм жайнады қарар көзлерин
 Бәржай болған әрманым менен.
 Қанлы саўашларды тәрк етип,
 Күсеп Герей тыныш өмирди,
 Нешше кәўип-қәтерден өтип,
 Хәреминде тағы көринди.
 Тәжим етип ханның алдында
 Турдық бизлер. Оның көзлери
 Түсти маған, үнсиз қалды да
 Соң шақыртты ... хәм соннан бери
 Жүрдик бизлер ләззетте жасап,
 Бахыт өзин бизге арнады.
 Биздн дөхмет, хеш қандай насақ
 Хәм қызғаныш, ғәзепли азап
 Бир ирет те шоршыта алмады.
 Мария! Сен көринип оған...
 Соннан бери көңили қара.
 Суўық нәзер салады маған,
 Сөйтип мени әйлеп аўара,
 Тыңламайды арзыў-халымды.
 Ол наладан, пәрядтан безген,
 Сезимлер жоқ онда жалынлы,
 Махрум болған шийрин тил, сөзден.
 Жынаятта қолың жоқ хаслан,
 Сен айыплы емессең хешбир,
 Мек гөззалман. Өзиңнен басқа

Мына хәрем ишинде хешким
 Тең келалмас шырайда маған.
 Туұылғанман шын ықлас дейип.
 Мен мынаны айтайыи саған,
 Сүйе алмассаң мениңдей болып.
 Суұық көркиң менен неге сен
 Әзиз жанға хазар бересең?
 Қалдыр оны. Меники Герей,
 Посалары жүзимде бирдей
 Лаплап турар. Катаң ант ишип,
 Барлық ойын, арзыұ үмитин
 Мениң пикир-ойыма қосып,
 Санар еди бәрин бир пүтин.
 Мен өлермен оның дәртинен...
 Көрмейсеңбе, жылап турман мен
 Дизе бүгип алдыңда сениң.
 Өтинемен тилегимди бер:
 Қуұанышым, мәдарым мениң,
 Сол бурынғы Герейимди бер...
 Не тилесем бәржай ет бәрин.
 Ол меники! Ол саған әсир.
 Мейлиң ғарға, мейлиң жалбырын,
 Сен өзиңнен бездир - муддасыл.
 Ант иш ... егер қуран ушын мен
 Безген болсам туұған динимнен,
 Бирақ, сениң диниңнен анам,
 Сол дин менен ант еткіл маған –
 Герей ханды Зарема ушын
 Қайтып бер деп... Бирақ, сен түсин:
 Бул сөзлерим түспесе мақул,
 Көрсетемен қанжардың күшин.
 Өскен жерим Кавказға жақын.

Буны айтып зым-ғайып болды,
 Князь қызы көп хайран енди.
 Түсиниксиз бийгүна қызға
 Жан қыйнаған жәбиркеш тили.
 Гүмилжилеұ, анықтай базда,
 Қорқыныштай бир түрли үни.
 Қандай көзжас, қандай пәрядлар
 Бул қорлықтан оны қутқарар?
 Өтермекен ахыұ-зар болып
 Қалған өмири мына қәпесте?
 Пәрұардигар өзи яр болып,
 Герей қызды алмай-ақ еске.
 Биротала умытса егер,
 Азат әйлеп ғам-ғуссалардан,
 Жас өмирин қырыкса егер.
 Ұаз кешип бул дәртли дүньядан,
 Мария бир қуұанар еди!

О дүньяға думалар еди.
 Өмириниң татлы гезлери
 Өтип кеткен қалмай излери.
 Бул дүньяда оған не қалды!
 Енди оның кетиўи дәркар,
 Оны күтип тынышлық мәңги,
 Шақырып тур күлимлеп сәл-пәл.

.

Күнлер өтти, кетти Мария.
 Бул дүньяда жоқ ғой ол енди.
 Жақтыртып ол барған әлемди,
 Перидей нур септи Мария.
 Хәсиретпе, қуллық, нала ма?
 Аўырыў ма, басқа бәле ме? –
 Еткен оны табытқа дуўшар,
 Ким биледи? Ашылмай ғумша
 Солып... Сарай қаңырап қалған.
 Герей оның қалдырып өзін,
 Ләшкер жыйнап көп татарлардан,
 Жат еллерге баслаған хұжим
 Ғәзепли хан жүреди ғамгүн
 Қырғын саўаш майданларында,
 Басқа бирақ, жүреги ханның,
 Бир жасырын нийет бар онда.
 Қызғын айқасыўлар ўағында
 Ол қылышын жоқары гөзлер,
 Қатып қалар селт етпей бирден,
 Бет-әлпине хайранлық енген...
 Тум-тусына салады нәзер,
 Әлле неден сескенген болып,
 Көз жаслары ағар сел болып.

Умытылған ески хәрем бар,
 Лекин хәзир көринбейди хан,
 Қартаяды онда хаяллар
 Азапларға гирипдар болған,
 Көптен бери араларында
 Грузин хаял жоқ болды бирден,
 Гүң сақшылар түн ярымында
 Суў түбине атып жиберген,
 Князь қызы көз жумған түнде
 Заремаға тутылды аза.
 Қандай гүна болса да онда
 Аўыр болды наятый жаза.
 Кавказ дөгереги еллерин,
 Ирсейдиң бираз жерлерин
 Қаңыратып хәм етип уайран,
 Тавридаға қайтып келди хан.

Марияның естелигине
 Мәрмер тастан орнатты фонтан.
 Хәм де оның уша басына
 Мусылманның бир айы қонды,
 (Әлбетте, бул биймәни белги,
 Саўатсызлық шыққан ушына),
 Жазыўлар бар: көп жыл өтсе де
 Еле берин өше қоймаған.
 Суў сыңғырлап мәрмер текшеде,
 Асып ағар өз кенарынан,
 Азанда да, түсте, кеште де
 Көзжас болып тамшылар фонтан,
 Усылай етип, урыста өлген
 Баласына жылайды ана.
 Жас қызлар бул өтмишти билген:
 Бинә болған естелик мына –
 «Көзжаслардың фонтаны» депти,
 Хәм де солай аталып кетти.
 Мен арқаны қалдырып жырақ,
 Бәзимлерди таслап талай күн,
 Сапар шегип, еттим зиярат
 Мүлгип турған Бақшасарайды.
 Талай меңиреў өткелден өттим,
 Талай апат хәм пәлекеттиң
 Себепкери болған татардың
 Саўаштан соң заўық-сапа қылған
 Отырыспа, зыяпат курған,
 Шаўкымласқан үйине бардым.
 Хәзиргеше рәхәг тынған
 Үйлерде хәм бағлар ишинде,
 Суўлар ойнар, гүллер ырғалар,
 Жүзим шақалары таўланар,
 Зер жылтырар жайлар ишинде.
 Мен ол жерде жаслық мәхәли
 Тор ишинде жайнамай солған,
 Көзжаслары етекке толған
 Нашарларды көрдим қапалы.
 Көрдим тағы ханлар кәбирин
 Хәм ең соңғы жайлаған жерин.
 Қәбирдеги мәрмер сүтинлер
 Тәғдирдиң хәм болажақ истиң
 Бәрин айтып маған пүтинлей
 Турған яңлы, Мысалы түстиң
 Бир көринип кеткени яңлы.
 Ханлар қайда? Қаяқта хәрем?
 Хәмме нәрсе өзгерер мәңги...
 Сөзим басқа, бул мәзи бәнем:
 Фонтан сести, гүллер нәпеси
 Бийхуш етти, ақылым лал етти.
 Сулыўлықтың сырлы елеси

Көңилимди толқытып кетти.
 Хәм сарайда бир қыз дым ысық
 Сая киби изсиз жылысып
 Көз алдымнан көринип өтті!

.

Көргеним ол кимнің саясы?
 Бийхуш еткен мени сол ұақта
 Кимнің көрки, меҳиргиясы?
 Я қыймастай пирли әрұақпа?
 Марияның таза жаны ма?
 Зареманың қызғаныш пенен,
 Қансыраған хәрем ишинен
 Бир жылт етип өткен ұағы ма?

Сағынаман жүрип сүргинде
 Гөзьял көркин, ысық дийдарын.
 Оның зары ядта бүгин де,
 Бериледи оған ойларым...
 Хәй сен ақмақ! Жетер! Қой енди
 Пайдасы жоқ қайғы дегенди,
 Бахты қара мухаббетке сен
 Хызмет етип, қәдирлегейсең.
 Есинди жый, қашанға шекем
 Қыйналасаң матаўда турып?
 Не қыласаң қайғы-зар менен
 Өз-өзинди әшкара қылып?

Мен музаға жаным берермен,
 Даңқ, ышқыда болмас ойларым,
 Тез айланып қайта келермен
 Бурқып аққан Салғыр бойлары
 Мен көрермен теңиз жағасын,
 Суўлар жуўған таўдың жар тасын.
 Ядқа түсип теңиз салқыны,
 Сол елеске боларман инкар, -
 Тавриданың мөлдир толқыны
 Көзлеримди қайта қуўантар.
 Хоширей журт! Көңил хошлығы!
 Жүзимликлер, тоғайлар - бәри
 Сондай көркем, жоқтай хеш мини.
 Ақылың алар дүр-яқытлары.
 Қою саяманлы дарақлар
 Жолаўшыны тартар өзине
 Хәм бул алып шуғла жалатқан
 Жүрегине жақын сезилер.
 Азан менен қуяш аралап,
 Суў бетинде нур ойнаттырар.
 Таўлар асып, теңиз жағалап

Жолаўшының аты шапқылар,
Толқып жатар оның қасында
Шалқар теңиз қурып салтанат,-
Аю дағдың айналасында ...

ЦЫГАНЛАР

Бессарабия жерлерин жайлап,
Шаўқымласып көшер цыганлар.
Бүгин дәрья бойын қолайлап,
Қонды жыртық шатырда олар.
Қонысы шад, басанда ерки,
Тыныш уйықлар ашық аспанда,
Гилемлерин өр жаққа керип,
От жылтырар арба астында.
Таярлаўда кешки тамағын,
Атлар сыртта жайылып атыр.
Шатырлардың алып бир жағын,
Үй аюы еркинсип жатыр,
Далаңлықта бәри қыймылда:
Татыўласып, хәр үй өз үйин
Таң ертеңи жолға таярлар,
Қыйқыўласар баллар жарысып,
Қосық айтар гейбир хаяллар.
Балға тийген төстиң даўысы,
Көп жерлерге барып таралар,
Бирақ мине, көшпели қоста
Шаўқым тынды. Уйқыға жатты.
Еситилер далада - тыста
Ийт улыўы, киснеўи аттың.
Барлық оттың жарығы сөнген,
Бәри тыныш, ай нур төгип тур.
Жерге қарап аспан әлеминен
Шатырлардың бәрин көрип тур,
Бир шатырда уйықламай ғарры,
Жылтыраған қып-қызыл шоғы,
От басында отыр үңилип,
Хәм пуў менен қапланған түнги
Қуў далаға қарар тигилип.
Бул ғаррының жас ғана қызы
Ай далаға қыдырып кеткен.
Еркинликке үйренген өзи,
Ўақыт болса жатардан өткен.
Аспандағы ай да еңкейип,
Батыўға да мине қарады.
Земфирасы еле жоқ, еле,
Суўып кетти пақыр тамағы.

Мине келди.
Изинен оның

Цыганларға бурын биймәлим,
 Бир жас жигит келер асығыс,
 «Мынаў қонақ, ата, - деди қыз,-
 Қорған беттен, даладан таптым –
 Қонақ бол, деп шақырдым қосқа.
 Базлердей боп өткерер ұақтың,
 Тилеги сол, ойы жоқ басқа.
 Бирақ дәстүр айыптар буны.
 Ал мен, ата, дос болажақпан.
 Аты Алеко, сүйеди мени,
 Келседағы бөлек жат журттан.

Ғ а р ы

Жүдә жақсы, азанға шекен
 Шатырымыздың панасында сен,
 Болабер яки бөлек жат, мейлиң,
 Орын бизде табылады, кең.
 Нанымды бөлис, қайылман, балам,
 Жанымды бөлис, тайынман, балам.
 Бизлик болып, бизге үйренис,
 Бизиң ығбал усы қаңғыған.
 Ал, сәхәрден басланар жүрис.
 Бир жүресен, қалмай арбадан.
 Бир өнер ал, таңла биреуін,
 Қосықшы бол - сениң қәлеуің,
 Темирши бол, ямаса, балам,
 Аю менен аўылды айлан.

А л е к о

Олай болса бунда қаламан.

З е м ф и р а

Ол бәрхама менлик болады.
 Меннен оны кимлер қуады?
 Кеш боп калды... хәм ай да батты,
 Дөгеректи басты қараңғы.
 Мени ериксиз уйқы да тартты.

Таң ағарды,
 Ал, ғарры әсте
 Гезер меңиреу шатыр әтирапын.
 «Тур, Земфира, күн шығып кетти.
 Ұақыт болды, оян, қонағым.
 Койың енди мамық төсекти».
 Шатырлары жыйылды қайым,
 Ал, арбалар жүриске тайын.
 Бәри бирден қозғалып алға,

Шожып кетти қула даланға.
 Ешеклерге дуўденлер тайлап,
 Ишлеринде балалар ойнап,
 Еркеклери, хаял-қызлары,
 Ғарры-жасы келеди жайлап.
 Қыйқыў, шаўқым, цыган қосықлары,
 Аюы да келер ырылдап,
 Мойнындағы шынжыр сылдырлап.
 Ғарры, бала - бәри жалаңаш,
 Хәммесиниң үсти хәр қыйлы.
 Ийт үреди, жөнге қарамас,
 Арба шыйық-шыйық, найлар сыңсыйды.
 Бәри ерси, бәри жарамас.
 Сондай ерси, сондай бийбастак,
 Бирақ сондай тез-тез қыймылдар.
 Биргелкили байрамын баслап,
 Қуллар қосық айтқандай шуўлар.
 Тегисликке қаңраған
 Қарайды жигит муңайып.
 Кеўлинде оның қыйнаған
 Ой бардай турған қамалып.
 Қара көзли Земфира
 Қасында-ғой мудары.
 Жүрсе де енди ол қайда
 Өмирдің еркин адамы.
 Ал күн болса жаркырап,
 Жерге нурын шашып тур,
 Сонда неге қалтырап,
 Жигиттиң түри қашып тур?

Тәңир қусы билмейди
 Ғамланыўды, мийнетти,
 Машақатланып жүрмейди,
 Уяға етпес зыйнетти.
 Шақада түнде қалтырап,
 Тәңирдің сестин тыңлайды,
 Күн шығыўдан ол бирақ,
 Силкинеди, сайрайды.
 Сулыў бәхәр соңынан
 Ыссы жаз келип алмасар.
 Гейде жаўын, гә думан,
 Жаздың орнын гүз басар,
 Ал адамлар зеригип.
 Кеўиллерин муң басар.
 Палапанлар жетилип,
 Узақ, еллерге ушар.
 Бәхәрге шекем келеси
 Ыссы жерлерде жасар.

Усы қусқа усаған бийғам,

Ол жыл қусы бир самал куўған,
 Бир үмитли уясын таппай,
 Болды оған бәри де жаттай,
 Қайла барса-жолы қалеген,
 Қайда барса - киси панайы.
 Уақытының барлық бөлегин
 Ояныўдан берер қудайы,
 Өмир болса жалқаў жүрегин
 Қоздырмады оның удайы.
 Оны гейде даңқлы, сыйқырлы
 Еликтирди узақ жұлдызлар.
 Күтпеген сән, ерлик: хәр түрли
 Болды онда гейбир ўақытлар.
 Жалғыз басы үстинде оның
 Талай-талай көк гүркиреди.
 Астында да гүлдирмаманьң
 Бийғам болып мүлгип жүреди,
 Соқыр хәм де жаўыз тәғдирдин
 Мойынламай жүрди тутымын.
 Бирақ қудай мөмин кеўилин
 Ермекледи таўып утырын.
 Толқынлатып қайнап та еди
 Жәбирленген оның жүреги.
 Биротала қалай суўынар?
 Асықпа, ол еле оянар.

З е м ф и р а

Айт сен, жаным, қайғырасаң ба,
 Путкил таслап кеткенлигинди?

А л е к о

Не тасладым?

З е м ф и р а

Ойламайсаң ба,
 Туўған қала, туўған елинди?

А л е к о

Өкинип не? Сен билсең еди,
 Ядына бир түсерсең еди.
 Қалпин кәпес қалалардың сол –
 Бир ўақлары түсинсең еди;
 Онда адам топ-топ қамалған,
 Таң хаўасын хеш жута билмес.
 Өмир бойы туншығып қалған,
 Көк майсаның қарасын көрмес.

Онда бәрха сатылар еркиң,
 Ақша, буғаў - көрериң хәр күн.
 Не тасладым? Аўа, тасладым,
 Ески хуким - алдамшылықты,
 Оңбаған сол самсамшылықты,
 Хәм де нағыз қорлаўшылықты.

З е м ф и р а

Бирақ онда уллы сарайлар,
 Онда барғой көркем гилемлер.
 Онда ойын, шаўқымлы тойлар,
 Сондай байлық, қызға кийимлер.

А л е к о

Неге керек қала шаўқымы?
 Сүйиўшилик жоқ жерде хасла
 Басылар ма кеўилдиң маўқы?
 Ал сөз қызлар туўралы болса:
 Хеш толмай-ақ өңир хәм жаған,
 Сондай қымбат хинжи маржанға –
 Қәдирлесен, артықсан маған!
 Мениң болса тилегим жалғыз:
 Бөлисемен мухаббатымды,
 Уәдемди мен бузбайман хәргиз.

Ғ а р р ы

Бай халықта туўып өссең де,
 Сен сүйесең бизди - ойың сол,
 Азатлыққа ким үйренсе де,
 Оған бәрха ийе бермес ол.
 Бир аңыз бар бизиң халықта,
 Бир адамды патша бир ўақта
 Жүрт аўдарып жиберген бизге,
 (Бурын оның атын билсем де
 Бирақ хәзир умытып қалдым)
 Жасы барған ғарры еди ол дым,
 Бирақ сондай ол куўнақ еди:
 Қосықшылық қәбилетке бай,
 Даўысы саз, суў шаўқымындай.
 Ол жасады Дунай бойында
 Хәм халықты көрди жанындай,
 Таңландырды сөйтип хәммени
 Тутқын етип онын гүрриңи.
 Бала яңлы еди минези.
 Сада еди сондай дым өзи.
 Басқа адамлар ол ушын бәрха
 Аң хәм балық аўлап береді.

Қатты ағыслы дәрья қатыўдан,
 Қысқы боран даўыллатыўдан,
 Мамық жүнге орады оны –
 Хәмме келип әзиз ғаррыны,
 Жарлы турмыс ғалмағалына
 Бирақта ол көнлиге алмады,
 Тек жығылды желдің ығына.
 «Кекли қудай қылмысым ушын
 Жазалады мени» десе де,
 Азатлықты күтти, келсе деп.
 Бәрибир ол қайғыға батты,
 Гезип жүрип Дунай жағасын,
 Көзлеринен жас төгип татлы,
 Еследи ол алыс қаласын.
 Хәм өлерде, алыс түсликке,
 Жәбир-жапа шеккен сүйегин
 Хәм бул жерге жат болып хәтте,
 Тыншымаған шерли өлигин,
 Апарың, деп нәсият етти.

А л е к о

Улларының тәғдийри усы;
 О сен Рим, даңқлы держава!
 Мухаббат хәм қудай жаршысы,
 Даңқ деген не, айтып бер маған?
 Қәўимлерден қәўимге көшкен,
 Мақтаў сөзлер, гөр сазасы ма?
 Яки ошақ басында айтқан
 Цыганлардың әпсанасы ма?

Мине еки жаз өтти. Еле
 Топарласып гезер цыганлар.
 Баяғыдай болып хәр жерде
 Көшип-қонып тынбай жүр олар.
 Мәдениеттың буғаўларынан
 Жийиркенген цыганлар яңлы,
 Алеко да еркин бир адам,
 Бийпарўа хәм билместен ғамды
 Цыганлардай көшип жүр мудам.
 Сол турысы хәм сол семьясы,
 Ойламастан хәм баяғысын,
 Үйренисти цыган салтына
 Хәм олардың сүйди панасын,
 Хәм берилип солар ырқына.
 Жалқаўлықты бойын бийлеген
 Хәм сүйди ол сөйтип бәрқулла
 Тилин быдыр-быдыр сөйлеген.
 Барлық жерин буйра жүн басқан
 Жатағынан бул жерге қашқан

Алеконың аю қонағы
 Аўылларда, жолда, далада
 Сарайына молдаванлардың
 Жақын жерде, жығын алдында
 Сондай аўыр қозғалып ол дым,
 Ыр-ыр етип еп пенен ойнар,
 Жалықтырған шынжырды шайнар.
 Хасасына өңменин артып,
 Дәбин ғарры еринип қағар.
 Алекосы қосығын айтып,
 Арман-берман аюды айдар.
 Земфирасы елди айланып,
 Напақалық садақа жыйнар.
 Кеш болыўдан үшеуі бірге
 Писпеген көк буўдай қайнатар.
 Буннан кейин уйықласа ғарры,
 Шатыр тыныш, хәммеси жатар.

Ғарры салқын қолын бәхәрдің
 Қуяшына отыр қыздырып.
 Қызы айтып тек ышқы жырын,
 Ал, Алеко отыр бозарып.

З е м ф и р а

Қәхәрли хәм ғарры ерим,
 Шал яки сал мени отқа.
 Шыдайман хәм қорықпайман
 Пышақ, оттан мен хеш ұақта.
 Мен сени хеш көргим келмес,
 Сени сондай жек көремен,
 Мен сүйемен басқа адамды,
 Сүйгеним сол деп өлемен.

А л е к о

Зериктирди, тоқтат, бул наманы
 Бул не қосық, ерси, қапылған,

З е м ф и р а

Сүймейсен бе? бәри бир маған!
 Өзим ушын айтып атырман.

Шал яки сал мени отқа;
 Сөз айтпайман, болғаны,
 Қәхәрли хам ғарры ерим,
 Танымайсаң сен оны.

Жазғы күннен бетер сулыў,

Бәхәрден де сымбатлы.
Мени сондай сүйеди ол,
Жас хәм сондай айбатлы.

Сондай кушып аймаладым,
Оны түн тынышында,
Бязлер сонда күлискенбиз,
Сениң аппақ шашыңа.

А л е к о

Қой, Земфира, түсинип турман ...

З е м ф и р а

Сыр уқтыңба бул қосығымнан?

А л е к о

Земфира!

З е м ф и р а

Сен қапалан, мейли ашыўлан,
Сен ҳаққында айтып атырман.

(кетеди)

Ғ а р р ы

Ўақтымызда бизиң дөреди
Усы қосық, мениң есимде:
Ермек ушын көп ўақтан бери,
Айтылады халықтың ишинде,
Мениң Мариулам буны жыр етип,
Кагуд бетте көшип жүргенде,
От басында қызын тербетип,
Айтер еди қысқы түнлерде.
Жыллар өтип менин есимнен,
Әсте-әсте шыға баслаған.
Бирақ тағы еситкенликтен.
Ойға түсти, дым таныс маған.
Түн. Тынышлық. Сәўлеси айдың
Жарқырап тур. Земфирасының
Сөзлеринен ғарры оянды.
«Ата, Алеко қорқынышлы дым,
Тыңлап қара, өксип жылайды,
Уйықлап жатып ол мыңғырлайды».

Ғ а р р ы

Тийме оған, тынышлық сақла,
 Хәзир болса түн ярым ақшам.
 Русларда мынадай сөз бар:
 Адам гейде уйықлап жатқанда
 Хүрей қысып катты буұылығыар.
 Тарқап кетер ол таң атқанда
 Тыныш отыр, мәгар сол шығар.

З е м ф и р а

«Земфира» деп сыбырлап атыр!

Ғ а р р ы

Түсинде де сени излейди,
 Оған сондай қымбатсаң ақыр.

З е м ф и р а

Оның ышқы маған кемеиди,
 Жабырқадым, жаныма батты.
 Мен дым ... тоқта, тыңлап турсаңба?
 Айтып атыр басқа бир атты...

Ғ а р р ы

Кимнің атын?

З е м ф и р а

Тыңласа, тоқта,
 Қырылдайды, тисин қайрайды.
 Оятаман.

Ғ а р р ы

Қой, хеш оятпа.
 Түңги хүрейди куўсаң болмайды,
 Өзи кетер.

З е м ф и р а

Әне, аўнады...
 Турды, мени шақырды, ояў.
 Мине келдим, уйықла тыныш ҳаў!

А л е к о

Қайда болдың?

З е м ф и р а

Атам қасында.
Сени қысты қандай да хүрей.
Сен шыдадың бірақ мой бермей.
Қатты қорықтым мен ырасында.
Уйықлап жатып қайрап тисиңди
Хам атымды айтып шақырдың.

А л е к о

Аўа, сени көрдим түсимде
Екеўимиздиң арамызда бир...
Қорқынышлы ҳаяллар кердим.

З е м ф и р а

Әжийнели түске исенбе,
Исенбеймен ҳеш бир нәрсеге:
Түске де хәм исенимге де
Хәм де сениқ жүрегиңе де.

Ғ а р р ы

О ақылсыз балам, оншама
Не ушын сен көп гүрсинесең?
Бунда адам дарқан соншама,
Хәм ҳаяллар бар бунда хәсем,
Азап шегип болма сен қапа.

А л е к о

Мени қызың сүймейди, ата!

Ғ а р р ы

Капаланба, ол бир садағой,
Сениң кайғың - орынсыз қайғы;
Қыз жүреги дымнан шалағай
Сүйип жүрсең. Буның болмайды,
Айға қара, анаў көктеги,
Өз басына қалқады еркин.
Жер-жаханға нурын теп-тегис,
Алағатсыз төгеди ҳәр күн.
Айға биреў буйырып жерден;
Сол жерде тур, қозғалма, дерме?
Биреўди сүй, басқаға ерме! –
Деп ким айтар қыз жүрегине?
Қапаланба?

А л е к о

Маған еркелеп,
 Хәм аймалап ол сүйген еди.
 Мениң менен ўақтың соншама
 Шадлық пенен өткерген еди,
 Қытықлады мени назлары.
 Ох, қаншама хәз таўып денем,
 Мени бийхуш ете жазлады.
 Алдарқатып ойшыл кеўлимди,
 Азда болса еплеп хошлады.
 Енди қалай! Бузық ол енди!
 Ох, Земфирам, суўый баслады.

Ғ а р р ы

Тыңла, саған айтайын қәне,
 Бир гүрринди өзим ҳаққында.
 Ертеректе, Дунайға еле,
 Москаль топылмаған ўақтында –
 (Қара, мине, Алеко, буның
 Еске салды ески қайғыны)
 Султаннан биз дым қорқар едик;
 Аккерменниң бийик минарының
 Төбесинде Буджакқа патша
 Хәким болып отырар еди.
 Мен жас едим хәм көкрегим
 Толы еди қуўанышыма.
 Хәтте онда бир талшық мениң
 Ақ енбеген еди шашыма,
 Жас қызлардың ишинен сонда
 Узақ жүрип бирин таңладым.
 Сүйип қалдым, сөйтип соңында,
 Хәм сол болды мениң алғаным.
 Ох жаслығым, аққан жулдыздай
 Көз алдымда тек бир жалт еттиң.
 Ох, муҳаббат, мийир қанғызбай
 Оннан бетер тез өтип кеттиң.
 Ох, Мариулам қыйнайды мени;
 Бир ғана жыл ол сүйген еди.
 Бир сапары Кагуль суўының
 Жағасына барғанымда да
 Цыганлардың басқа қәўими
 Ушырасты таборымызға.
 Ол цыганлар бизлерге жақын
 Қурды барлық өз шатырларын.
 Бизлер менен еки күн қонды,
 Үшинши күни раўан болды.
 Ал Мариула қызын неликтен
 Таслап кетти соларға ерип

Мен ғой тыныш уйықлай бериппен.
 Таң атқанда қасымды көрсем,
 Мариула жоқ! Тум-тусты барлап.
 Шақырдым хәм излеп қарадым.
 Ой, нәресте, Земфира шырлап,
 Жылай берди, мен де жыладым! ...
 Соннан бери қайт болдым шыннан,
 Дүньядағы мен барлық қыздан,
 Хешқашан да сөйтип бир қызды,
 Таңламады мениң нәзерим,
 Хәм соншама жеккелигимди,
 Бөлиспеди хеш бир назелим.

А л е к о

Хаў, сен неге сол хұрметсиздин
 Кейнинен дәрхал куўмадың?
 Неге ол бузықтың хәм сум қыздың,
 Жүрегине қанжар урмадың?

Ғ а р р ы

Неге? Жаслық қустан да еркин
 Муҳаббатты зорлап бола ма?
 Қуўанышқа жетисер хәр ким,
 Ыақты менен ақырын ғана.
 Бир өткен ис қайталана ма?

А л е к о

Жок, мен ондай адам емеспен,
 Өз еркимнен қайтпайман хаслан.
 Хәм өш алып, шықпастай естен,
 Хаз етемен маўқымды бассам,
 О, жоқ! Антым: мийрим қылмастан,
 Тереңинде түпсиз тениздин
 Уйықлап жатқан душпанды тапсам,
 Онык басын келеде езгим.
 Түршикпестен, қайта артып кегим,
 Тап толқынға ийтерер едим.
 Бирақ қатты қорқыныш менде,
 Оянса да күтилмегенде,
 Оны сондай гиналар едим,
 Ызасында зилли күлкиниң.
 Хәмде оның шүмип кеткени,
 Шыбын шелли көринбес еди,
 Қайта маған сондай күлкили,
 Сондай татлы сезилер еди.

Ж а с ц ы г а н

Енди тағы, тағы бир сүйдир!

З е м ф и р а

Ўақыт ... Ерим қызғаншақ, қатал.

Ц ы г а н

Текте курттай ерниңди тийдир.

З е м ф и р а

Ол еле келмей турғанда хош бол.

Ц ы г а н

Ушырасыў енди қашанға?

З е м ф и р а

Бүгин: бирақ ай батқаннан соң –
Қорған арты, әўлийе қасында...

Ц ы г а н

Келмейсең ғой! Сен алдап турсаң.

З е м ф и р а

Жуўыр, ане, қара турғанын,
Алдамайман, келемен, жаным.

Уйықлап атыр Алеко терең,
Бир гүңгирт түс қыйнады оны.
Оянды да хәўлирип бирден,
Қармалады тум-тусын қолы.
Қалтыраған қолы бирақта,
Жамылғысын әсте тартады –
Ал, қостары болса узақта ...
Ол қалтырап турды, тыңлады...
Дөгерекиң бәри тып-тыныш,
Бийлеп алды оны қорқыныш,
Денеси гә ыссы, гә суўық;
Ол түргелип шатырдан шықты.
Арбалар тур шатырға жуўық.
Қәўетерли. Гезди жән-жақты.
Дала жым-жырт, дөгерек үнсиз,
Думаншылық, ай да батыпты.
Жылтылдайды жулдызлар хәлсиз,

Шық үстинде емески бир из
 Қорған бетке қарай тартыпты:
 Қай гәрәпке тартса сырлы из,
 Изди қуып келер сабырсыз.

1 - д а ў ы с

Кеш боп кетти.

2 - д а ў ы с

Азмаз тоқтаса!

1 - д а ў ы с

Кеш боп кетти, жаным, түсин сен.

2 - д а ў ы с

Қайтпайықшы, тап таң атқанша.

1 - д а ў ы с

Кешиктик.

2 - д а ў ы с

Дым қорқып сүйесең. Зәрре тоқта!

1 - д а ў ы с

Сен дым коймадың.

2 - д а ў ы с

Зәрре тоқта!

1 - д а ў ы с

Егер мен жоқта,
 Оянса ол...

А л е к о

Қашшан ояндым.
 Асықпаңлар, сизлер! Кайжаққа?
 Сизлер ушын тап усы жер де
 Жақсығой дым, жақын қәбирге!

З е м ф и р а

Достым, жуўыр, тез қаш!

А л е к о

Токта!
Сулыў жигит, қайда барасаң!

(Оған пышақ урады)

З е м ф и р а

Алеко!

Ц ы г а н

Ўах-ах! Өлдим мен!

З е м ф и р а

Оған неге пышақ урасаң?
Оны қанға боядың, қара!
Не иседин, бул не?

А л е к о

Хештеңе!
Ал, қушақла, бат мийлығыңнан
Енди соның мухаббатына.

З е м ф и р а

Қорықпайман мен сеннен хаслан.
Абайыңды писент етпеймен.
Нәлетлеймен қанхорлығыңды.

А л е к о

Ал сенде өл

(Пышақ урады)

З е м ф и р а

Сүйип өлемен.

Шығыс жақтан таңның шапағы
Сәўле шашып кем-кем жақтырды.
Алеко ушлап қанлы пышағын,
Қулпы тасқа келип отырды.

Қарсы алдында жатыр қос өлик,
 Қорқынышлы жүзи қандардың;
 Ал цыганлар болса сескенип,
 Өликлерди тез қоршап алды.
 Бир тәрәптен гөри қазылды.
 Ал хаяллар изли-изинен
 Аза тутып топ-топ ағылды,
 Хәр өликтің сүйди көзинен,
 Ғарры атасы жалғыздан жалғыз,
 Өликлерге қарап бир шетте,
 Қайғы басып отыр қыймылсыз;
 Табытларды көтерип кетти,
 Қушағына хәм сууық жердің,
 Еки жасты апарып көмди.
 Ал Алеко болса узақтан,
 Барлығына қарап отырды.
 Хәм үстине гөрдін ақырғы,
 Топырағы тасланған ұақта,
 Ол тым-тырыс ийилди бүкке,
 Тас үстинен қулады шөпке.

Сонда ғарры дәрьяға келди,
 Хәм жағада ол былай деди:
 «Бизге тийме, тәкаббыр жигит!
 Заң-законсыз, биз жабайымыз,
 Керек емес бизге қан төгис,
 Биз хешкимди жазаламаймыз.
 Қанхор менен жасай алмаймыз,
 Ал сен болсаң бундай жабайы
 Тәғдир ушын тууылмағансаң.
 Сен тек өзиң ушын удайы,
 Еркінликти күсеген жансаң.
 Сениң сестің қорқыныш бизге,
 Биз қорқақпыз, кең пейиллимиз.
 Сен жауызсаң, бизлерге тийме.
 Кешир! Саған өмир тилеймиз».

Делиниўден, көшпели кәўим,
 Топарласып шаўқым салысқан,
 Шожып кетти таң ала геўгим,
 Қәўетерли сол бир қоныстан.
 Шубырысып узақ далаға,
 Демде сиңип кетти. Бирақта,
 Гөне гилем тутылған арба,
 Қалып қойды кийели журтта.
 Усылай: гейде кыстың алдында
 Азан менен қою думанда
 Өз ұақтынан кешигип қалған,
 Тырналардың узын дизбеги,
 Көтерилип қула далаңнан,

Түслик жаққа бағыт алғанда,
 Қайғы басып тыррыұлап зорға,
 Күтип енди өлим халатын,
 Қалар еди бир жалғыз тырна,
 Салбыратып сынған қанатын.
 Қас қарайып түссе де түнек,
 Арбада от жақпады хешким.
 Бастырманың астына келип,
 Таң атқанша жатпады хешким.

Э П И Л О Г

Тап усылай қосықтың сырлы,
 Күши менен гүңгирт кеулимде,
 Гәхи шадлы, гәхи қайғылы,
 Көрген күнлер елеслер менде.
 Қәуетерли сауаш күшейип,
 Сести көп ұақ тынбаған жерде,
 Стамбулға руслар келип,
 Буйрық шегип ымлаған жерде,
 Бизиң ески қос баслы бүркит,
 Даңқын еле жаймаған жерде,
 Сол сырт елде - қалған алыста,
 Дусластым мен ески қоныста,
 Цыганлардың арбаларына,
 Мөхмин, еркин балаларына.
 Олар менен бирге маң бастым.
 Гездим талай, даланы астым.
 Аўқатларын тең бөлип таттым.
 Хәм отының басында жаттым.
 Ырғатылып дүзип топарын,
 Сүйдим айтқан шад қосықларын,
 Хәм сүйкимли Мариуланың,
 Нәзик атын көп қайталадым.
 Бирақ бахыт жоқ араңызда
 Тәбияттың фәрип уллары!
 Жатар жыртық шатырыңызда,
 Хәм хорланып пақыр жанлары.
 Хәм көшпели паналарыңыз,
 Апатлардан қуу даладағы,
 Сизлерди хеш қутқара алмады.
 Бийкар кетти инталарыңыз,
 Хәм тәғдирден қорғанбадыңыз.

М А З М У Н Ы

Қосықлар

Ескерткиш *аударған И. Юсупов.*
 Патша аұылындағы еске түсириулар *аударған И.Юсупов.*

Қысқы жол аударған *Н.Дәуқараев*.
 Қысқы кеш аударған *Н.Дәуқараев*.
 Теңизге аударған *Ж.Аймурзаев*.
 Тутқын аударған *Н.Жапақов*.
 Арион аударған *Қ.Әүезов*.
 Сибирьге хат аударған *И.Юсупов*.
 Чаадаевқа аударған *И.Юсупов*.
 Аўыл аударған *И.Юсупов*.
 Еркінлік аударған *Т.Мәтмуратов*.
 Мойтумар аударған *И.Юсупов*.
 Анчар аударған *И.Юсупов*.
 Пайғамбар аударған *У.Хожаназаров*.
 Қара шалғыш аударған *И.Юсупов*.
 Шаўқымлы көшелер бойлап жүрсем де аударған *И.Юсупов*.
 Кавказ аударған *И.Юсупов*.
 «Грузия қырларында жатар қара түн» аударған *И.Юсупов*.
 «Айтагөрме, гөззал мениң алдымда» аударған *И.Юсупов*.
 «Сизди сүйген едим...» аударған *И.Юсупов*.
 Будрыс хәм оның балалары аударған *И.Юсупов*.
 Гүл аударған *А.Бегимов*.
 Күндизги шамшырақ аударған *Б.Қайыпназаров*.
 Казак аударған *Б.Қайыпназаров*.
 Досларыма аударған *Б.Қайыпназаров*.
 Дон аударған *Б.Қайыпназаров*.
 Алтын хәм полат аударған *Б.Қайыпназаров*.
 Шайыр аударған *Т.Мәтмуратов*.
 «Сол әжайып мәүрит еле есте» аударған *И.Юсупов*.
 Алдар болса сени турмыс аударған *И.Юсупов*.
 Қарындасы менен ағалары аударған *А.Бегимов*.
 Татьянаның Онегинге хаты аударған *Қ.Әүезов*.
 Қус аударған *Т.Мәтмуратов*.
 Кайта тиклениў аударған *Т.Мәтмуратов*.
 Хәзлик аударған *Б.Қайыпназаров*.
 Қосық жазатуғын достыма аударған *У.Пиржанов*.

Поэмалар

Бақшасарай фонтаны аударған *Т.Мәтмуратов*.
 Цыганлар аударған *М.Сейтниязов*

На каракалпакеком языке
 А. С. Пушкин Стихи и поэмы
 Издательство «Карақалпақстан» Нукус – 1985

Арнаўлы редактор *И. Юсупов*
 Редактор *З.Ишманова*
 Художник *К.Нажимов*
 Худ. редактор *И.Қыдыров*
 Тех. редактор *З. Алламуратов*
 Корректор *Т.Турдымуратова*